

บรรณานุกรม

1. เอกสารชั้นต้น

1.1 เอกสารยังไม่ได้อัปเดต

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จกหมายถึงพระพิทักษ์พานิช
กงสุลสยามเมืองสิงคโปร์ พ.ศ.2408 เลขที่ 117 จศ.1228.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 487.

____. เอกสารรัชกาลที่ 4. 1ก/8 สมเด็จพระเจ้าบรมโกศไปเสวยที่ 3 ตั้งกงสุลใหญ่
ฝรั่งเศสประจำประเทศสยาม.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.1.6/1 พระราชบัญญัติธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม
และประกาศว่าด้วยธรรมเนียมลงสรลงโสกันต์.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/5 หนังสือกราบบังคมทูลเจ้าพระยาภาสกรวงศ์

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.1/5 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/1 หนังสือกราบบังคมทูลพระราชเทวีของสมเด็จพระกรม
พระยาดำรงราชานุภาพ 22 ต.ค.2436.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวกราบบังคมทูลหม่อมหลวงวิจิตรวาทา 24 กรกฎาคม รศ.117.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/3 หนังสือกราบบังคมทูลความเห็น
เรื่องจัดการศึกษา รศ.117 (พ.ศ.2441) ของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 หนังสือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 22 พฤศจิกายน รศ.124.

- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/5 ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1 มกราคม รศ.125.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/7 รายงานของนายสนั่น เรื่องตรวจการศึกษาใน
ประเทศอินเดีย รศ.117 (27 ตุลาคม รศ.117)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/10 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยาวิฑูวงศ์วชิราวุธ 7 กุมภาพันธ์ รศ.124.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.2/15 หนังสือกรมหลวงคำรงราชานุภาพ กราบบังคม
ทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1 เมษายน รศ.125.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.4/1 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ถึงเจ้าพระยา
วิฑูวงศ์วชิราวุธ 1 ต.ค. รศ.125.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.5/17 กรมขุนสมมตอมรพันธุ์เรียนเจ้าพระยาวิฑูวงศ์
วชิราวุธ 7 เมษายน รศ.125.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ.12/7 ลายพระหัตถ์กรมหมื่นคำรงราชานุภาพกราบ
บังคมทูลพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 24 กันยายน รศ.117.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.18.1/11 งบประมาณแผนกกระทรวงธรรมการ
22 ม.ย. รศ.131.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1/9 เรื่องหนังสือครุโศภณี (31 พ.ค.-25 มิ.ย.
2455.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.19/35 รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล
พ.ศ.2467.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 4/90 เรื่องโรงเรียนวัดสุทธิวาราม และ
ประกาศ พระราชบัญญัติในการสร้างโรงเรียน.

หอจกหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5/31 ความเห็นเรื่องการศึกษา
26 มี.ค.2460.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1.3/19 ร่างพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
1 มกราคม 2466.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.3.1/64 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยายมราช 4 ม.ย. รศ.130.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.22/10 รายงานเจ้าพระยายมราช ทราบ
จัตราภรณ์มณฑลปัตตานี 21 มี.ย.2466.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1 รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล
24 ธ.ค.2452.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11 แสดงศิลปหัตถกรรม 1 ตุลาคม 2455-3 กรกฎาคม
2467.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/2 ร่างพระราชบัญญัติบังคับให้เด็กได้เล่าเรียน
พ.ศ.2457.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/5 เรื่องพระราชบัญญัติประถมศึกษา (ม.ค.2460-
31 มี.ค.2466).

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/9 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/10 จุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการศึกษา.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/12 เรื่องถวายพระกุศลในการที่พระยาเดชาอนุชิต
และภรรยาได้เป็นหัวหน้าจัดตั้งโรงเรียนขึ้นที่มณฑลปัตตานี.

____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 เรื่องปัญหาโรงเรียนจีนมณฑลภูเก็ต คำกราบบังคม
ทูลเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 20 เมษายน 2459.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ร.6 ศ.4/30 คำกราบบังคมทูลพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์
เรื่องสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือน.

- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/60 ขอทราบเรื่องเด็กหญิงมณฑลต่าง ๆ 16 เมษายน 2457.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/5 เรื่องประกาศจัดการศึกษาของทวยราษฎร์ของ
เสนาบดีกระทรวงนครบาล 1 เมษายน 2454.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13 เรื่องเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีพุดเกล้า
ถวายความเห็นที่จะจัดการศึกษา รศ.131. (สำหรับพระราชวินิจฉัยคราวที่ 1)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/15 เรื่องประกาศจัดการศึกษาของทวยราษฎร์ของ
เสนาบดีกระทรวงนครบาล 1 เมษายน 2454.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/17 ประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา (18-30 ตุลาคม 2456)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/30 เรื่องเปิดการสอนวิชามัธยมวิสามัญศึกษา
สำหรับสตรี (8 พ.ค.2460-9 พ.ค.2460).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/35 ความเห็นเรื่องให้เด็กหญิงชายเรียนปนกัน
16 เมษายน 2461.
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/42 แผนการศึกษาชาติ (17 พ.ย.-28 พ.ย. 2462).
- ____. เอกสารรัชกาลที่ 6-7 ศ.7.2/1 เรื่องโรงเรียนนางพยาบาลและนคฺงครรภ์
(10 พ.ค.2454-6 ม.ค.2475)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 14/4 ฐานะการเงินแผ่นดิน
พ.ศ.2474.

- ____. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/4 พระยาโกมารกุลนกรามบังคมทูลเรื่อง
งบประมาณแผ่นดิน 2474 (30 มกราคม 2473)

หอสมุดแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.15.1/5 งบประมาณประจำปี พ.ศ.2468-2475.

____. เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.1/1 บันทึกและรายงานโครงการศึกษาตามความเห็นของท่านมุสโสลินี เรื่องการศึกษาของอิตาลี (5 ก.ย.2461-4 เม.ย.2475).

____. เอกสาร ศธ.44/26 มณฑลสุราษฎร์ธานีส่งรายงานประจำปี พ.ศ.2459 (18 ก.ย.-23 พ.ย.2460).

____. เอกสาร ศธ.50.4/1 เรื่องซ่อมแซมโรงเรียนสุนันทาลัยจัดทำเป็นโรงเรียนราชินีและถวายเป็นของหลวง.

____. เอกสาร ศธ.50.18/118 เลิกโรงเรียนสุนันทาลัย รศ.121 (25 ก.ย.-4 ก.ค.2465).

____. เอกสาร ศธ.50.19/13 เรื่องพนักงานจัดการของครูไปสอนนักเรียนโรงเรียนเสาวภา.

____. เอกสาร ศธ.50.19/13 เรื่องนายชวงนายตรวจแขวงพระนครทำคำชี้แจงในการปกครองนักเรียนในโรงเรียนเสาวภา 20 ตุลาคม 2444.

____. เอกสาร ศธ.50.19/16 เรื่องประวัติโรงเรียนเสาวภาตามคำชี้แจงของคุณหญิงศรีธรรมมาธิกรกับคุณหญิงเกษศรีนิรันดร์ (20 ม.ค.2446).

____. เอกสาร ศธ.51.1/49 เรื่องสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพลวงเพ็ชรบุรี พระราชทานเงินสร้างโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสระบุรี และสมเด็จพระพันวัสสาอมาตย์ราชกุมารี พระราชทานสร้างที่สักการกับพระราชทานนามว่า "สหายหญิง"

____. เอกสาร ศธ. 53.4/4 เรื่องสอบไล่ประโยคครูมูลหญิง ศก 2457 (4 มิ.ย. 2457).

____. เอกสาร ศธ.53.3/23 เรื่องสมเด็จพระพันปีหลวงขอพระราชทานเงินให้กระทรวงมหาดไทยสร้างโรงเรียนสตรีตามหัวเมือง.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศข.54.3/23 เรื่องสมเด็จพะพันปีหลวงพระราชทาน
เงินให้กระทรวงมหาดไทยสร้างโรงเรียนสตรีตามหัวเมือง.

____. เอกสาร ศข.60/1 เรื่องเงินค่าเลี้ยงท้องหญิงมีครรภ์.

กฎหมายตราสามดวง เล่มที่ 2. พิมพ์ครั้งที่สอง. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. พระราชหัตถเลขาถึง
กรมหลวงดำรงราชานุภาพและประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบริหารราชการแผ่นดิน ภาค 4. พระนคร: โรงพิมพ์
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2512.

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ, จักพิมพ์เนื่องในโอกาสจัด
งานฉลองวันพระราชสมภพครบร้อยปีของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
1 มกราคม 2507. พระนคร: โรงพิมพ์หาพระจันทร์, 2506.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรัถยบันแห่ง
ประเทศสยาม ภาคที่ 1 พ.ศ.2414-2434 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนากร, 2480.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. และ ยอนสัน. ประวัติสังเขปแห่งการศึกษา
ของสยาม. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยา
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, มปท., 25 เมษายน 2463.

กรรมการ กระทรวง. ระเบียบการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, มปท., 2457.

____. ระเบียบการโรงเรียนราชินีในพระบรมราชูปถัมภ์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระ
ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ, ศก.131.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว. พระนคร. โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

พระบรมราชาทานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางสมร เทียนเงิน, มปท., 18 พ.ค.2525.

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งงานในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, มปท., 17 มี.ค.2507.

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เล่ม 2.
พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 6 และ 7.
พระราชทานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดงานวันฉลองพระราชสมภพครบรอบปีของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ, มปท., 1 เมษายน 2507.

รายงานโรงเรียนราชแพทยและตจวกรรของสมเด็จพระบรมราชินีนาถพระราชชนนี.
ราชกิจจานุเบกษา. พ.ศ.2524: 10-28.

ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2435-2507. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

เอกสารชั้นรอง

หนังสือ

กุหลาบ สายประดิษฐ์, และ จิตร ภูมิศักดิ์. ประวัติศาสตร์สตรีไทย พระนคร: สมชาย
การพิมพ์, 2519.

ชจร สุขพานิช. ฐานันดรไพร. หนังสืออ่านประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรม
ไทย พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. สังคมอยุธยา หนังสืออ่านประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรม
ไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515.

_____. สถาบันกษัตริย์ไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2519.

_____. สี่แผ่นดิน. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

จุลจักรพงษ์, พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,
2505.

เจือ สตะเวทิน. คำขวัญวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2526.

ฉันทิพย์ กระแสสินธุ์. กวีโวหารโบราณคดี. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2503.

ฉำ หงศ์ววรรณ. คำอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514.

เฉลิม จันทรปทุมพงศ์และคณะ. ประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสถียรไทย,
2510.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2325-2453 คำนึงสังคม พิมพ์ครั้งที่ 3
กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์, 2527.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทย กรุงเทพฯ:
บรรณกิจ, 2523.

แซร์แวย์ นิโคลาส (แต่ง), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล) ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและ
การเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2509.

คุณฉวี มาลากุล ณ อยุธยา. "เนตรนารี" สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว, มปท., 2524.

_____. โรงเรียนในองค์สมเด็จพระศรีสวรินทรบรมราชินีนาถ, มปท.,
16 ธ.ค. 2506.

ทองเลื่อน นิตยสาร. ประวัติการศึกษาไทย ภาควิชาสารคดีศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ถาวรราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ. ความทรงจำ พระนคร: สำนักพิมพ์ศิลปา-
บรรณาการ, 2519.

_____. นิทานโบราณคดี พิมพ์ครั้งที่ 6 พระนคร: คลังวิทยา, 2494.

_____. ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2508.

_____. สนมเอก กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์, 2525.

เลื่อน คำดี. การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: นิตยอักษร
การพิมพ์, 2529.

คาด ประทีปเสน. โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับแถมมโคด มปท., มปป.

ถวิล เศรษฐพานิชการ, หดวง. พระคุณผู้กระหม่อม สารคดีวิรัช.

แหวนวิรัช ป.มาลากุล, น.ร.ว. ปกิณกะในประเพณี พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงเพื่อน มาลากุล. กรุงเทพฯ: ธอปลีการพิมพ์, 2523.

เทพฐ หับทอง. พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ในสยาม. มปท., มปป.

ธิดา สาระยา. โครงสร้างของชนชั้นในสังคมสุโขทัย. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2519.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมพระ. โคลงลิลิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์
(จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าวัลภากร วรวรรณ) กรุงเทพฯ:
อักษรเจริญทัศน์, 2519.

- แนงน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. การศึกษาวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมเขตพระราชฐาน
ชั้นในของพระบรมมหาราชวัง (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
หม่อมเขื่อน เกษมศรี ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, มพท., 25 ธ.ค.2527.
- นพมาศ. คำรับหาวศรีจุฬาลักษณ์. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2513.
- ประยูทธ สิทธิพันธุ์. ความรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวง. พระนคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2514.
- ประยูทธ สิทธิพันธุ์. แผ่นดินพระพุทธรูปเจ้าหลวง. พระนคร: โรงพิมพ์เพื่อองอักษร,
2501.
- _____. ราชสำนักไทย พระนคร: คลังวิทยา, 2505.
- ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2459-2509. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบรอบ
ห้าสิบปีของการสถาปนา, มพท., 2510.
- พงษ์อินทร์ สุขขจร. ประวัติการศึกษาไทย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภาวนา, 2515.
- หลวงเพชร สุรัตน์กุล. บทบาทของสตรีค่านสังคมและเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์
เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสาขาสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 23 เรื่อง
สังคมไทย อดีตถึงปัจจุบัน ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4-7 กุมภาพันธ์
2525.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนาการ, 2472.
- พิทาคา ยังเจริญ และ สุวดี ชนะประสิทธิ์พัฒนา. การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทย
ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2335-2394 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- พิลัยเลขา คีตกุล, ม.จ. โรงเรียนเราชินีในงานครบรอบ 50 ปี, มพท., มปป.
- พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น. ห้าวรจันทร์ ในชุมนุมพระราชนิพนธ์
พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2507.

พูนพิศมัย คีตกุล, ม.จ. ประชุมพระราชนิพนธ์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์,
2529.

ไพโรจน์ เกษเมกิจ (แปล). เอกสารครอว์ฟอร์ด วรรณคดี: โรงพิมพ์การศาสนา,
2515.

มาร์กาเรต แลนคอน (แต่ง) กัญญา แก้วไทย (แปล). แอนนาทิมพระเจ้ากรุงสยาม
กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2523.

_____ . สงครามสี่ราชสมบัติไปแลนคและประมวลบทพระราชนิพนธ์ภาคปกิณกะ
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายบุญส่ง บรรจงโทชิตกลาง, มปท., 21
มกราคม 2509.

ลาร์ดูแบร์ (แต่ง), พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ (แปล) จดหมาย
เหตุลาร์ดูแบร์ เล่ม 1 วรรณคดี: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2505.

ลาร์ดูแบร์ (แต่ง), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). ราชอาณาจักรสยาม วรรณคดี: สำนัก
พิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

ลำวัณย์ ไชยธรรมะ. ผู้หญิงระทมขอด กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินท์ติ้ง เฮาส์การพิมพ์,
2525.

_____ . รักเกล้า กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2506.

_____ . ในรั้ว - ในวัง กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินท์ติ้ง เฮาส์การพิมพ์,
2529.

วิทย์ วิศเวทย์. ปรัชญาการศึกษาไทย พ.ศ. 2411-2475 กรุงเทพฯ: พันธุ์ทิพย์ลิขิต
การพิมพ์, 2526.

วริยา ศิวะศรียานนท์ และ ทวีวัฒน์ ปุณศรีวิวัฒน์. บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคน
ไทยในทศวรรษของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา-พ.ศ. 2475. สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

- สงบ สุริยันทร์. เทียบวรรณ พระนคร: สำนักพิมพ์สุริยันทร์, 2510.
- สมบัติ พลายน้อย. ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2516.
- สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์. สตรีไทย จัดพิมพ์เนื่องในปีสตรีระหว่างประเทศ, มพท., 2518.
- สถิตีและวิเคราะห์สภาพการศึกษา, กอง. การศึกษาเอกชนในประเทศไทย, มพท., 2526.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน). ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน พระนคร: รวมสาส์น, 2510.
- เสฐียรโกเศศ. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2510.
- เสภาขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดวชิรญาณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2493.
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว. สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์พระบรมราชเทวีในรัชกาลที่ 5 คู่มือนักศึกษาและอาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา. พระนคร: โรงพิมพ์สตรีเนคศึกษา, 2521.
- เสถียร อุกโลภณ. ประวัติโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย พระนคร: สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย, 2514.
- ไสว วัฒนเศรษฐ (รวบรวม). เกียรติคุณของพระมงกุฎเกล้า พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2500.
- สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย. หนังสือที่ระลึกงานนิติศาสตร์สงเคราะห์ บอลดล, มพท., 10 ก.ค.2523.
- อมรรตวนานุกุล (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2502.

อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ 2325-2416 (แต่ง) แปลโดย
ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพฯ: โครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.

อีแวลส์, เคนเนท. ประวัติศาสตร์โปรแตสแตนต์ในประเทศไทย ค.ศ. 1828-1958
พระนคร: สมาคมคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 2521.

แอมมอวโลว์ มอฟเฟต (แต่ง) นิจ ทองโสภิต (แปล). แผ่นดินพระจอมเกล้า
กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.

อนุสรณ์โรงเรียนราชินี 80 ปี. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานครบรอบ 80 ปีของโรงเรียน
ราชินี. มปท., 2527.

อุทุมพร สุนทรเวช. พระราชประวัติและชีวคส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
พระบรมราชินีพันปีหลวง. พระนคร: แพร่พิทยา, 2509.

_____. วังหลวง. พระนคร: แพร่พิทยา, 2515

สีลปากกร, กรม. ประมวลกฎหมายราชการที่ 1 เล่ม 3 พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521.

_____. สังคมไทยในสมัยราชการที่ 5 กรุงเทพฯ: พี.เอฟ.ไอ, 2522

ศึกษาธิการ, กรม. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2507. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ. การวางรากฐานการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
หนังสือครบรอบ 60 ปี สุรนารีวิทยา. นครราชสีมา:
ตราสื่อการพิมพ์, 2528.

บทความในวารสาร

- โคแอน แอล ดูเมโมโต (แดง), สุทธิณี ยาวะประภาษ (แปล). "ผู้หญิงอุษยาใน
ทัศนะปรัง" วารสารวัฒนธรรมไทย 22: 11 (พฤศจิกายน 2526): 5.
- เนื่อง นิลรัตน์, ม.ล. "ชีวิตที่อยู่ร่วมกันในวังสวนสุนันทา" วารสารศิลปวัฒนธรรม
7 (มกราคม 2529):
- ละเมียด ลิมอักษร. "เมื่อวังสุนันทาเป็นสถานศึกษา" วารสารศิลปวัฒนธรรม
7 (ตุลาคม 2529):
- สัมพันธ์ ม.จ.หญิงมารยาตภักฏา คีศกุล เจ้านายสตรี 5 แฉนดิน. สตรีสาร
39 (มิถุนายน 2529):
- อติรุทธิ์ พันธุ์พิทยาแพทย์. "เมื่อเสิร์ฟหน้านางผู้หญิงทอดผ้าชายตีเหล็ก" เสาวภาอนุสรณ์
2495:
- อิสเรศ ฐิติมานะกุล. ภูพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระปิ่นเกล้า
เจ้าอยู่หัวกับการเริ่มต้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี" เทศาภิบาล 8 (สิงหาคม
2529):
- อรอุษา ชินะโยธิน. "สตรีกับการศึกษาไทย" การศึกษาผู้ใหญ่ (มีนาคม-เมษายน
2519):
- ทัศนีย์ บุญยคุปต์. "96 ปีของคุณแม่: ท่านผู้หญิงจรรยาภะรตราชาไปอยู่ญี่ปุ่นสมัย ร.5"
ศิลปวัฒนธรรม 8:6 (เมษายน 2530): 67-70.
- วัฒนาวิทยาลัย, จุลสารสมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย 3:2 (มีนาคม
2529), มปท.

วิทยานิพนธ์

- กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์. "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- เจริญศรี เจริญวัฒน์. "นโยบายเกี่ยวกับการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ.2475-2503" ปริญญาโทแผนกการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525.
- จันทร์รัตน์ ประวาทบัณฑิต. "การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- แนงน้อย ติตติรานนท์. "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- นฤมล ชีร์วัฒน์. "พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- บุญยงค์ เกศเทศ. "สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงปี พ.ศ.2325-2394 (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3)" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2517.
- ไพรัตน์ จันทร์จิต. "ความคิดใหม่ทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325-2394" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- มัญญ ลาชโรจน์. "นโยบายการจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2453-2468" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.

- บุวดี ทัศนียากร. "วิวัฒนาการทางการแพทย์ของไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย แพณศึกษา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- รุจิรัชย์ มูลศิลป์. "นโยบายการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"
ปริญญาโท ศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร,
2512.
- วาภูมิ โอสถารมย์. "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต แพณศึกษาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2523.
- สุนิตย์ แสงขำ. "บทบาทของมิชชันนารีในกายโปเรตสแดนที่ในการจัดการศึกษาภาค
เอกชนในประเทศไทย พ.ศ.2367-2475" ปริญญาโท ศึกษามหาบัณฑิต
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526.
- สุพรรณิ กาญจนันธุ์ศิริ. "บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3
ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แพณ
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Books

- Wyatt, David K. *The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn.* New Haven: Yale University Press, 1969.
- Bristowe, W.S. *Louis and the King of Siam* London: Chalton & Windons Ltd., 1976.

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ภาคผนวก ก.

ที่เมืองนครสวรรค์

น.ที่ 198

22 ก.ค.รัตนโกสินทร์ ศก. 111

ขอเกษะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้า

ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 4 เดือนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานกระแสพระราชดำริ
 ทูลเกล้าฯ ถวายพระพรว่า มีพระประสงค์จะทรงสถาปนาการพระกุศลสักอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะ
 ประโยชน์แก่เด็กหญิงต่อไปภายหน้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต
 ให้นำเอาพระพุทธรูปเจ้าเลือกหาการซึ่งสมควรและเรียบเรียงความเห็นขึ้นกราบบังคมทูล
 พระกรุณานั้น พระเดชพระคุณเป็นต้นเกล้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวาย และเป็นความปิติยินดีของข้า
 พระพุทธรูปเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เพราะทั้งแก่ใต้อำมาตย์โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทูล
 เกล้าฯ พระกุศลแห่งของพระวรวงศ์เธอ ซึ่งจะทรงสถาปนาการนี้แก่เด็กมาหาพระพุทธเจ้า
 ทั้งใจ และเต็มใจที่จะสนองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลังและสติปัญญา ไต่ถามอ่านถากถาง
 และไต่สวนสืบสวนตลอดเวลาที่ไต่ถามหาในประเทศยุโรป แลอินเดีย โดยมันหมายใจ
 จะจัดการเรื่องนี้ให้มีอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งจะพึงเสียพระทัยในผลของพระกุศลเจกณา
 อันพิเศษนี้ไต่

ครั้นกลับมาถึงกรุงเทพโตไม่ทันวัน ทางพระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน
 ตำแหน่งมารับราชการที่กระทรวงมหาดไทย ยังไม่มีโอกาสที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณา
 เรื่องนี้ตลอดความที่ไต่ถามแลคาดไว้ การทูลอยู่ในกระทรวงธรรมการ เป็นเหตุขัดข้อง
 รวนเรซึ่งเป็นพันอำนาจและความสามารถของข้าพระพุทธเจ้า ไม่ช่วยคิดแก้ไขประการใด
 ก็จำเป็นจะต้องนั่งระงับมา แต่มีใต้อำมาตย์ความวิตกและเสียภายในน้ำใจเลยเป็นความสัจ

มาบัดนี้ทรงพระมหากษัตริย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งพระพุทธรูปเจ้าแห่งพระราช
 ทานกระแสพระราชดำริในเรื่องนี้ไม่มีโอกาส ถึงแม้แต่เพียง ไต่ถามมาบังคมทูลซึ่งไต่
 คำไว้ให้ตลอด ถึงโดยจะไม่ชอบถวายกระแสพระราชดำริหักจะไต่รับพระราชทาน
 พระบรมราชานุญาตให้เห็นดีในความคิดจนสิ้นหวังไซ้ จะให้เปลี่ยนไปคิดการอย่างอื่น
 สอนของพระเดชพระคุณใหม่ เพราะฉะนั้นในชั้นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรม
 ราชโองการ ให้นำมาบังคมทูลชี้แจงความที่ไต่ถามทูลในเรื่องทั้งโรงเรียนหญิงให้ตลอดทุกอัน

แมนจะยกย่าวเหลือเกินกว่าสมควรพระราชอาญาไมทนต์เกล้าฯ ขอรับพระราชทาน
พระบรมมภ์เกล้าเป็นที่ตั้ง

การที่จะตั้งโรงเรียนผู้หญิงนี้ ข้าพระพุทธเจ้าก็เห็นสมควรมาช้านานหลายปี
แต่เห็นว่ากรมศึกษาจะคิดเองนั้น โดยล้าหลังราชการไม่ไต่ถอยเหตุผลหลายประการด้วย
การโรงเรียนผู้หญิงสำคัญในความรักชาติชื่อเสียง ความบริสุทธิ์เทือกกันหรือจะยิ่งในการ
ฝึกสอนวิชา ถึงจะทำกำแพงกัน แลป้องกันกวดขันประการใด อีกรู้ อนุญาตไม่ให้เป็นที่
ป้องกันคนที่คิดร้ายให้จริง อีกประการหนึ่ง เสนาบดีผู้จัดการก็เป็นผู้ชาย ถ้าเป็นไป
ด้วยอำนาจการดูแลของกระทรวงธรรมการ ก็น่าที่จะไม่มีผู้ใดไว้วางใจมาบูรณสถาน
หญิงมาฝากให้เล่าเรียน ความซัดซอกของทั้งปวงนี้ เห็นจะแก่ใจเมื่อพระบรมมภ์ พระเดช
พระคุณพระองค์ใดซึ่งเป็นที่นับถือยำเกรงของคนทั้งหลาย ปกป้องกันเป็นอุปการณจึงจะ
จักสำเร็จได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าทั้งนี้ เมือยังไม่ไต่ทราบพระกระแสทรง
พระราชดำริหประการใด ก็จำกองงดความคิดไว้อธ

ครั้นเมื่อได้รับกระแสพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าพระวรวงศ์เธอ
มีพระประสงค์จะทรงสถาปนาโรงเรียนผู้หญิง จึงมีความยินดีรับสนองพระเดชพระคุณ
โดยเห็นด้วยเกล้าฯ คงจะจักให้สำเร็จให้เป็นแน่แท้เพราะที่หมกซัดซอกซึ่งได้คิด
เห็นอยู่แต่กธ

ที่จริงในเวลานั้นพระราชประสงค์ที่จะจักมี ข้าพระพุทธเจ้าก็ไต่ถามก็อยู่ว่า
จะจักเป็นแก่การเล็กน้อยเพื่อเกิดหญิงราษฎรธนาธนาเป็นที่ตั้ง ยังมีไต่ถามพระประสงค์ที่จะ
ให้เป็นการใหญ่โต ถึงเป็นวิทยาลัยใหญ่ในบานเมืองครั้นเมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้รับ
พระราชกระแสพระราชดำริโปรดกรธองดู ไม่เห็นด้วยเกล้าฯว่าที่จะจักเป็นแก่สำหรับ
เกิดหญิงราษฎรที่ซัดซอกนั้น เห็นจะเป็นไปไม่ไต่ถอย เพราะธรรมการที่จะจักฝึกสอน
วิชาดีดี หรือจะจักฝึกหัดกริยาธการเด็กก็ดี ถึงโรงเรียนที่จะจักตั้งจะเป็นชนชนดีใด
ก็จะคงจักโดยระวังตั้งใจให้เป็นอย่างดีที่สุดที่สมควรจะทำได้เหมือนเช่นที่โรงเรียนเด็ก
ที่ไต่ตั้งแล้วนั้น เด็ก ๆ ก็เป็นแก่ลูกทาส ลูกกำพร้า คนซัดซอก มาฝึกหัดเลี้ยงดูเชาตาม
สมควร ก็ยังแสดเห็นเป็นผู้ที่ซัดซอกอยู่เป็นตัวอย่าง ที่ไม่มีลูกผู้ดีในนั้นก็เพราะการธปรากฏชัด
ว่าเป็นโรงเรียนเด็ก แก่เด็กจนโตใหญ่มิใช่สอนให้เชาวิชาความรู แต่ถึงกระนั้นเด็กลูก
ทาสเรียนที่ตามายกให้เพราะเห็นความขำรุงเลี้ยงดี ก็มีอยู่จะชั้ไต่หลายคน ส่วนโรงเรียน
ผู้หญิงนั้นเป็นที่ฝึกสอนวิชา ถึงว่าจะตั้งขึ้นโดยเจกนาจะสอนแต่ไต่แต่ดักตั้งขึ้นมีประเพณ

การสอนวิชาแลฝึกหัด ภิรยาเรียบร้อยก็คงจะปรากฏแก่ตาคนทั้งหลายว่า การฝึกสอนในที่นั้นดีกว่าในที่ที่เด็กผู้หนึ่งผู้หรือไพร่ใดเรียนอยู่ในที่อื่น ๆ ทั้งสิ้น จะไม่ได้ปรากฏเช่นนี้ก็ได้ ก็ใคร่แกกลางจัดการเสียให้เหลวไหลเท่านั้น คิดเห็นเช่นนี้จึงเห็นควยเกล้าฯ ว่า ถ้าพระวรวงศ์เธอ ทรงตั้งโรงเรียนผู้หนึ่งขึ้น ก็ทรงพระเจตนาจะตั้งสำหรับเด็กไพร่ คงจะมีผู้ที่ยินดีพาบุตรหลานหญิงไปฝากเล่าเรียนมาก ลองนึกดูโดยตัวของข้าพระพุทธเจ้า ก็ยินดีเป็นอันเกล้าฯ ที่จะส่งบุตรหญิงไปถวายฝากเล่าเรียนวิชาในโรงเรียนนั้น ถ้ามีผู้ตั้งใจโดยสุจริตที่จะถวายบุตรหญิงฝากเล่าเรียน ถ้าจะไม่ทรงรับก็มีทางทรงชี้แจงได้อย่างเกี้ยว แก้วว่าโรงเรียนนั้น ตั้งสำหรับเด็กไพร่ไม่ควรแก่ผู้ดี ถ้าหากว่าบิดามารดาของเด็กหญิงจะกราบทูลแก้ข้อกังขาพระพุทธเจ้านั้นก็ทูลว่ามิได้มีความรังเกียจแก่อย่างไร ขอให้บุตรใดเล่าเรียนวิชาเด็ก ถ้าไม่ทรงรับก็เห็นควยเกล้าฯว่าน่าจะเป็นเหมือนหนึ่งชาติพระกรรณา แลเป็นที่เสียใจของผู้ที่มีความสวามิภักดิ์โดยสุจริตอยู่ ความเห็นพาไปตั้งกราบบังคมทูลนี้ จึงได้คิดกะเป็นการโรงเรียนสำหรับผู้ดีเลอย เป็นวิทยาลัยทั้งที่ได้ทำขึ้นทูลเกล้าถวายในครั้งก่อนนั้น

เมื่อคิดกะการจะตั้งโรงเรียนผู้หนึ่งขึ้นครั้งนั้น ก็ให้คิดค้นหาทางที่จะเป็นโทษเป็นคุณในการที่ตั้งโรงเรียนผู้หนึ่งโดยรอบคอบ การที่จะตั้งโรงเรียนผู้หนึ่งนี้เป็นจะกองมีครู และผู้ทำการประจำโรงเรียนผู้หนึ่ง แลเฉพาะตัวผู้ทำการนี้จะกองเป็นคนซึ่งสามารถจะดูแลการที่จะเข้าไปดูแลดูแลเหมือนโรงเรียนผู้ชาย และเป็นที่ไว้วางใจได้ เพราะถึงข้าพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้จัดการนั้นไม่ควร ผู้หญิงไทยที่สามารถเป็นดูแลการหรือเป็นครูให้ก็ แลเป็นที่ไว้วางใจได้ แลดูก็ไม่เห็นใครที่โทษ ในชั้นนั้นจึงเห็นควยเกล้าฯ ว่า จำเป็นจะกองหาผู้หนึ่งฝรั่งไปกอน จนนักเรียนในโรงเรียนนั้นมีความรู้พอที่จะเลือกหาแทนได้จึงจะจัดให้เป็นแต่ไทยล้วนได้

แต่การที่จะให้ผู้หญิงฝรั่งมาเป็นครู แลผู้ทำการนั้นมีโทษอยู่อย่างหนึ่งก็ทรงพระราชดำริห์ คือที่สามารถจะสั่งสอนเด็กหญิง ศิษย์ไทยมั่งพุงชานไปอย่างฝรั่งได้ แต่ข้อนี้เมื่อคิดดูเห็นควยเกล้าฯ ว่ามีเครื่องจะป้องกันได้อยู่ 3 ประการ คือ โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่มีเจ้าของ มีโรงเรียนสาธิต จะให้สอนอย่างไรก็ไม่พอใจ จะให้สอนอย่างไรสั่งให้แลบังคับสัญญาแก่ครูแลนักเรียนได้ทั่วหน้า ถ้าผู้ใดจะเป็นครูก็ตามหรือศิษย์ก็ตามปฏิบัติไม่กองตามความประสงค์ จึงเห็นสมควรโดยจะไล่เสียก็จะไซ้ชระของผู้คนจะล่วงเข้ามาคิดิน เพราะฉะนั้นในชั้นนี้ สำคัญแต่ในชั้นแรกที่จะตั้งกำหนดและสัญญาอาณัติให้

ตกลงในทางที่เห็นสมควรเท่านั้น ประการที่ 2 เมื่อโรงเรียนนี้ได้ตั้งไป ก็คงจะได้รับความคุ้มครองจากรายุ่เสมอตาเห็นเป็นท่าทางนิทความประสงค์มิชานาไศรยอำนาจที่กล่าวแล้วในประการที่ 1 จะแก้ไขเล็กน้อยประการใดก็ทำได้ทันที ซึ่งยังมีถึงเวลาการเยียวยา ประการที่ 3 เห็นด้วยเกล้าๆ ว่าการป้องกันการเสื่อมเสียผู้ชานในนิสยนักเรียนไซ้แต่เป็นหน้าที่และพึงวิคกแต่ในพระอุปการณของโรงเรียนหามีได้ความชอนี้เป็นหน้าที่ของนิคามารกาของ เกิดด้วยกันหรือจะยิ่งกว่าโดยว่าเกิดจะไม่เกิดนิสยผู้ชานขึ้นในโรงเรียนป้องกันมิได้แล้ว เมื่อเกิดกลับไปชานนิคามารกาแลวงษฎาภิครอมครวั ซึ่งมิได้ผู้ชานคงจะบังคับให้กลับนิสยคนใดใด ความผู้ชานอยากเป็นผู้หญิงฝรั่งเช่นนี้จะไม่ห้ามปราม หรือกลับยินดีก็เห็นแก่นิคามารกาที่เป็นคน "โชค" อยู่ในชั้นกลาง ก็มิใช่เป็นผู้ดีหรือไพร่ที่เคียว

เพราะฉะนั้น ถ้าโรงเรียนของพระวรวงษาเทวีรับเด็กหญิงซึ่ง เป็นชั้นผู้ดีเห็นด้วยเกล้าๆ ว่าเหมือนนิคามารกาเกิดเหล่านั้นเป็นประกันความเสียชอน้อยผู้ชานอีกหรือที่เด็กหญิงจะได้เข้าโรงเรียนที่มีการฝึกสอน แลฝึกหัดกริยาอาการนิคแบบโบราณที่นับถือ คือ เขียนวงให้หนึ่ง ๆ หมอบ ๆ นิ่ง ๆ เป็นต้นนั้น คงจะทำให้กริยาอชชาไสย เด็กหญิงเปรียบไปในทางที่นับว่าฝรั่ง ได้กว่าแก่คนใดจริงอยู่ แต่ชาทระพุทธเจ้ามิได้เกรงว่าจะเป็น ไปยิ่งกว่านี้ แลในชอนี้เมื่อพิจารณาเพียรทุกการที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ กริยาแลอชชาไสยโดยทั้งผู้หญิงแลผู้ชายก็เกินทางใหม่ตามประเพณีกาล กามชานเมืองที่เปลี่ยนไปแก้ไขมาเสมอทั้งแก่ความการ เลอกสรรเครื่องแกงคัว แลความภอใจในฝีมือช่างกลอจนความรู้ แลความคาวีหเป็นกันวาทระวราชคาวีของพระวรวงษาเทวีที่จะบำเพ็ญกุศลในการตั้งโรงเรียนผู้หญิงนี้เอง ก็เกินมาจากความคาวีหของหอนที่ชื่อว่าแก่กอนสร้างวัดเป็นพระกุศลนับเป็นอยางดีที่พึ่งทำไค้นนั้นมาก ประเพณีแลความรู้ ความคาวีหของไทยเกินมาทั้งนี้ก็เป็นธรรมคาคาที่จะเกิน ไปชางหน้าอีกเสมอ จะว่าเป็นธรรมคาคาของโลกก็ว่าได้ ไม่มีสิ่งใดที่ห้ามปรามป้องกัน หรือแม้แต่จะพึ่งคาวาที่สุดจะถึงเพียงใด ที่อยู่ในวิไสยจะพึ่งคาคานใดเพียง ไม่ให้เกินเร็วกว่าเกินสมควร แคมิให้เกิน ไปสู่ทางที่ผิดในชอนี้ซึ่ง เกี่ยวกับการโรงเรียนผู้หญิงที่จะตั้งนี้ ชาทระพุทธเจ้าได้กริกรองโดยรอมครอมเห็นด้วยเกล้าๆ ว่าพอจะมีทางป้องกัน ได้เป็นแน่แท้แลในความชอนี้มิใช่เป็น ไค้แต่เพียงกริกรองโดยทางความคิด ไค้กรวจรภาคุโรงเรียนผู้หญิงที่พวกนิคชนเนอร์ตั้งขึ้นหวั่งหน้า แลเมื่อมาในชอนี้ก็ไค้ตั้งใจและสั่ง เกทุกุโรงเรียนผู้หญิงแรกซึ่งฝรั่ง แศคังสอน สั่งเกทุกุกริยา

อาการของนักเรียนยูทิงแหกเหล่านั้ ก็ไม่เห็นผิดปกติลาคันโลกกว่าเด็กธรรมดาชนิก
นั้นในพนเมืองยิ่งกว่าเด็กในโรงเลี้ยงเด็กจะผิดจากเด็กสามัญไป

อนึ่งเมื่อข้าพระพุทธเจ้าคิดหาครู และผู้ที่จะดูแลการจักทั้งโรงเรียนยูทิง
ขึ้นในครั้งนั้น ก็มิได้เห็นว่ามีสโคลซาอเมริกัน ซึ่งดูแลโรงเรียนมิชชันเนอรีที่วังหน้า
เป็นคนไทยคนใดเคยกับไทย และชญาไสยเรียบรอยโคลงทามทามก็เกี่ยวกับอยู่ด้วยเรื่อง
ศาสนาคริสต์เถียน จึงจะไม่ยอมให้มีสโคลส่งสอนหรือเกลี้ยกล่อมให้นักเรียนในโรงเรียน
มีสโคลยังออกนอกอยู่ ครั้นเมื่อจะไปรอกเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าไปยุโรปจึงได้ระงับ
การที่ทุกจากับมีสโคลเป็นการยุติไว้หมายจะต่อไปตรวจตราดูโรงเรียนยูทิงในยุโรป
ให้เห็นแก่ความถนอม แลบางที่จะหาครูใดดีกว่ามีสโคลก็ด้วยโอกาสนั้น ครั้นเมื่อไปถึงเมือง
อังกฤษก็ไปดูโรงเรียนยูทิง ไปเห็นลักษณะสอนวิชาในเมืองอังกฤษทุกวันนี้ ได้เปลี่ยน
แปลงจากวิธีอย่างเก่าซึ่งสอนอยู่ในโรงเรียนของมีสโคลมาก ถ้าจะจางมีสโคลดูแลเด็ก
ยูทิงก็คงจะสอนตามวิธีที่เขาเลิกสอนเสียแล้ว ก็น่าเสียค่ายการใหญ่ ๆ ที่จะใช้วิธีตาม
หลังห่างไกลเขาอยู่แลประการหนึ่ง เมื่อสังเกตดูกริยา ชญาไสยของเด็กยูทิงที่เป็น
ครูเป็นครูแต่ในเมืองอังกฤษเห็นกริยาอาการแลชญาไสยเรียบรอยควรแก่การเคารพ
ของนักเรียนดีกว่าพวกมิชชันเนอรีก็ด้วยความคึกคักใจประสงค์ที่จะจัดการโรงเรียนยูทิง
สนองพระเดชพระคุณให้ดีกว่าที่มีสโคลที่อื่น ๆ ในเมืองไทยหรือในคว้นออกและให้สม
พระราชประสงค์กุศลเจกณาของพระวรวงษาเทวี ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดอ่านหายูทิงที่จะ
เป็นยูทิงดูแลโรงเรียนแลเป็นครูนั้นในเมืองอังกฤษ แลได้เป็นข้อสัญญาอาณัติโดยทรงว่าจะ
ให้สอนวิชาแลฝึกหัดกริยาอาการอันเรียบรอย ห้ามมิให้สอนศาสนาประเภทที่มีควรแก่ชาว
ไทยหรือที่มีไครรับอนุญาต อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งเด็ก 4 คน ไปฝึกหัดหมายไว้จะให้สอน
ในโรงเรียนยูทิงเพื่อที่จะไครรับเป็นครูต่อไปด้วย ครั้นเมื่อได้ทราบค่างจางครูฝรั่งเศส
เหล่านั้น เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าจะแรงกว่าสมควรซึ่งพระวรวงษาเทวีจะประทานเงินหรือ
จะเป็นเงินพระคลังข้างที่จึงไครมีโทรเลขเข้ามาเพื่อจะให้เอาเข้ามาในงบประมาณ ขอให้
เป็นเงินแผ่นดินช่วยในส่วนนี้ ทั้งนี้ทำโดยซึ่งใจจะหาให้เป็นอย่างคึกคักใจรักที่เกี่ยว
หรือจะทำแก่ภอไซ้ไครแล้วไครแล้วเห็นว่าการทำไครที่เกี่ยวง่าย และราคาจะถูกกว่า
ที่หาไว้แก่ไครการที่คิดเห็นดังนี้ ถ้าไม่ไปรอกพระราชอาญาไม่พนเกล้าฯ

ครั้นเมื่อข้าพระพุทธเจ้ากลับมาถึงกรุงเทพฯ แลมารับราชการอยู่กระทรวง

มหาดไทย ทิ้งการเรื่องนี้ไว้ในมือพระยาภาสกรวงษ์รับทำแทน มาไถ่ทราบเกล้าฯ ว่า จะไปรื้อให้จักเป็นการกระทรวง แลพระราชเทวีก็จะไม่เกี่ยวข้อง พระยาภาสกรวงษ์ เจ้าช้วนขอให้ข้าพระพุทธเจ้าช่วยจัก เมื่อการเปลี่ยนแปลงเสียจากความสำคัญข้อสำเร็จ ของโรงเรียนเหมือนกับช้วนให้ไปช่วยหรือให้รับจัดการความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า เห็นว่าจะจักให้ก็ไม่ได้ ดังนั้นก็จำเป็นจะกองปฏิเสธ ครั้นจะชี้แจงความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าให้พระยาภาสกรวงษ์ทั้งถึงกรมบังคับมหาดหลวงพระกรมมานั้น สิ่งเกตุทุกทางความคิดของพระยาภาสกรวงษ์เป็นอย่างอันแตกต่างกัน ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้พินทนาที่กระทรวงธรรมการมา จะไปยุ่งเกี่ยวพระยาภาสกรวงษ์ผู้รับผิดชอบถึงจะไม่มีโทษอันใดก็ช่วยการจำเป็นจะกองระงับได้แต่ ยังเห็นอยู่เสมอว่าถ้าโรงเรียนผู้หญิงทั้งเป็นการกระทรวง แลไม่ได้รับการอุปถัมภ์เฉพาะ อย่างที่ข้าพระพุทธเจ้ากรมบังคับมหาดหลวงมาแล้วผู้ใดก็จะนอคนที่ส่งบุตรหญิงไปเล่าเรียน จะมีมากก็แก้พวกชั้นกลางถ้าหากว่าไม่ไม่มีเหตุให้เสียชื่อเสียงในโรงเรียนหรือไม่ไป เกิดการฟุ้งซ่านในนิสัยของนักเรียน เช่นที่ทรงพระปริวิตกนั้นได้ เมื่อปลายมือก็ควรยินดี อย่างยิ่ง เกรงจะเป็นการเปลืองเปล่าวโดยอย่าง 1 ที่ว่านี้ถึงจะเป็นการคาดคะเนก็จริง แต่ประกอบด้วยการทริตรอง เหตุผลนาที่ไม่ผิดนัก

ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้กรม บังคับมหาดหลวง เรื่องโรงเรียนผู้หญิงอีกในครั้งนี้นั้นจึงเป็นความยินดีของข้าพระพุทธเจ้าด้วย อีกส่วน 1 ซึ่งจะไต่กรมบังคับมหาดหลวงความวิฤกที่เกรงโรงเรียนผู้หญิงจะตั้งขึ้นไม่สำเร็จ ได้ถวายอย่างอื่น หนึ่งถวายเป็นหมกขอความซึ่งข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะกรมบังคับ มหาดหลวงตามที่ไต่คิดเห็นมาในเรื่องโรงเรียนผู้หญิงนี้แต่ก่อน

ก็แลการที่ข้าพระพุทธเจ้าไต่มาคิดถวายเกล้าฯ อนุโลมตามพระราชดำริห์ และพระประสงค์ของพระราชเทวีซึ่งสมควรจะจัดขึ้นต่อไปนี้ ไต่คิดทริตรองก็อีกเป็น อันมากถ้าจะไต่กรมบังคับมหาดหลวงโดยความสัจจริงแล้ว ยังเห็นสิ่งใดไม่สู้โรงเรียนผู้หญิงได้เลย เพราะการนี้ไต่ทราบเกล้าโดยกระแสพระบรมราชโองการก็ว่าเป็นสิ่งที่ภพพระทัยในพระ วรราชเทวีนี้เป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะธรรมการความสำเร็จแลความดีของการทั้งปวง ย่อมอาศัยความเต็มใจของผู้ทำนวย และการที่พระราชเทวีจะทรงตั้งโรงเรียนผู้หญิงนี้ เมื่อคิดก็เห็นถวายเกล้าฯ ว่าจะเป็นที่พระกุศลพิเศษกว่ากุศลอย่างอื่น มีการที่ทั้งโรงพยาบาล เป็นพิเศษ ถวายเป็นที่พระกุศลที่ไต่ประทานประโยชน์แก่บ้านเมืองแลคนทั้งหลาย แลทั้งบำเพ็ญ พระคุณแก่บิดามารดาของ เด็กหญิงแลทั่วเด็กหญิงมีจะ เกือบเป็นใหญ่ในภายหน้าด้วย ย่อมจะมีพลานิสงฆ์อันจะพึง เสื่อมสูญเสียไปในอีกโลกใดโดยยากอีกประการ 1 การโรงเรียน

ผู้หญิง เห็นควยเถลไถล ว่าเป็นของที่มีโคจะแย่งประโยชน์จากการจนที่จักอยู่แล้วทุกอย่าง
 แต่เป็นการซึ่งคิดเห็นควยเถลไถล ว่าจะจักสำเร็จโคเป็นแน่แท้

การที่จะจักตั้งโรงเรียนผู้หญิง ถ้าไม่มีพระราชประสงค์จะจักให้ถึงวิทยาลัย
 ก็จักตั้งโรงเรียนสามัญโค แต่ตาเขนนั้นเห็นควยเถลไถล ว่ามีข้อซึ่งพึงจะกองวินิจัยอยู่
 บางอย่างคือประการที่ 1 เด็กผู้หญิงที่จักรับเป็นนักเรียนในโรงเรียนนี้ควรจักรับคนชั้น
 ชนิดโค ถ้าจักรับเด็กชั้นยากจนหรือชนชั้นกลาง จะเอาสิ่งใดเป็นที่กำหนด ข้อนี้โคพิจารณา
 ดูเห็นยากเป็นล้นเถลไถล ที่จะกำหนดโค แต่โรงเรียนนี้จะเป็นโรงเรียนที่รับเด็กให้อยู่
 คางในโรงเรียนโค ถ้าจักกำหนดรับเด็กแต่เป็นที่ยากจนก็ควรจักเลี้ยงเด็กเหล่านั้นเอง
 คางแก่รับเลี้ยงเด็กหญิงที่อายุอยู่ในชั้นเรียนเท่านั้น อนึ่งถ้ากำหนดว่าจะรับแต่เด็กยากจน
 หรือจะเชิญออกไปถึงเด็กพลเรือนอันเป็นชั้นกลาง จะมีอันใดเป็นข้อกำหนดไม่ให้ผู้
 เขามาเล่าเรียน ถ้าจักกำหนดไม่ให้ไพรเขามาปนกับผู้ที่นั้นกำหนดโคควยตระกูลหรือ
 ทรพัสสมบัติ แต่ตาจะกำหนดผู้ที่ไม่ให้เป็นไพร (ซึ่งจะเลี้ยงให้เป็นผู้คน) เป็นการยาก
 ควยผู้ใดอาจจะเป็นไพร โคงายกว่าไพรเป็นผู้คนมาก ควยเหตุเหล่านี้จึงเห็นควยเถลไถล
 ว่าไซ้ข้อนี้ไม่ควรเลือกบุคคลชั้นและชนิดโค ควรจักให้แก่นักเรียนคางกันเป็น 2 อย่าง
 เป็นนักเรียนของพระวรวงศ์ คือเป็นเด็กกำพร้า หรือมีคามารการชดสน แต่เขาโค
 ถวายฝากฝังไว้ในพระกรุณาบารมีของพระวรวงศ์โดยเป็นเทพมารการของเด็กเถลไถล
 นั้นพวก 1 แต่ในนักเรียนพวกนี้จะมีประมาณไว้กว่า 20 หรือ 30 คน พระวรวงศ์
 ประทานเครื่องเล่าเรียน แต่เครื่องนุ่งห่มควยก็ควรนักเรียนอันพวก 1 นั้น จักเป็น
 นักเรียนฝากให้มีความการของเด็กเสียคากินอยู่ไซ้สอยในโรงเรียนเอง แต่ให้นักเรียน
 พวกนี้พระวรวงศ์จะทรงรับโคตามแต่ที่ทรงภอพระทัย เพื่อมิให้มากมายเกินกว่ากำลัง
 ที่จะสอน โคอย่างนี้เห็นควยเถลไถลว่าเป็นการเรียบรอยโคตลอด ประการที่ 2 ครูและ
 กุแลการโรงเรียนผู้หญิง จะไซ้คนชนิดโคข้อนี้เห็นควยเถลไถล ว่าในชั้นนี้เป็นการ
 สำคัญแล้วจำเป็นควรจักกองไซ้ฝรั่ง แต่ไม่มีผู้หญิงไทยคนโคที่แต่เห็นว่าจะทำการโคก็เลย
 และครูฝรั่งโคเรียกเข้ามาแล้วที่กระทรวงธรรมการจะไปตั้งโรงเรียนผู้หญิงเป็นของหลวง
 ชั้นอีกแห่งหนึ่ง เห็นควยเถลไถล ว่าไซ้เวลาอันสมควรแก่ประโยชน์ของทั้ง 2 ฝ่าย แต่เชื่อ
 ว่ากระทรวงธรรมการจะจักแบ่งไม่โคเป็นอันขาด เมื่อคิกโคโดยราชการเป็นกลาง ๆ
 หน้าที่ราชการที่กระทรวงธรรมการจะตั้งจักแลหาบุบารุง โคยังมีอีกมากนละการอย่างโค ๆ

ซึ่งเป็นความดีของบ้านเมือง ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดศรัทธาสามีภักดีรับมาทำบุญบำรุงโดยอภักตะภาพ
ก็สมควรที่ราชาธิปไตยจะช่วยทำบุญบำรุง ก็แลการที่พระวรวงศ์เธอทรงตั้งโรงเรียนผู้หญิง
นี้ก็เป็นการช่วยรับสนาที่ของกระทรวงธรรมการมาทำบุญบำรุงโดยส่วนพระองค์อย่างหนึ่ง
เพราะฉะนั้นสมควรที่กระทรวงธรรมการ และข้าพระพุทธเจ้าเชื่อว่ากระทรวงธรรมการ
ก็เต็มใจ จะช่วยอนุเคราะห์โรงเรียนผู้หญิงนี้ด้วยกำลังทรัพย์ และด้วยการฝึกสอนเหมือนอย่าง
ที่ช่วยให้กำลังฝึกสอนโรงเรียนเล็กที่แกกอยู่แล้วนี้ให้มีผลออกเป็นนิจไปไต่สัก 5 ปี พอให้ทั้ง
โรงเรียนนี้ไต่เรียนร้อยก็จะไม่เป็นการเหลือเกินประการใดเพราะฉะนั้นในชั้นนี้เห็นด้วย
เกล้าฯ ว่าการจะแจ้งพระประสงค์ของพระวรวงศ์เธอซึ่งจะรับตั้งโรงเรียนผู้หญิงนี้ ทอมา
กระทรวงธรรมการพึงกว่ากระทรวงธรรมการจะช่วยเหลือประการใด

ประการที่ 3 โรงเรียนผู้หญิงนี้ควรจะตั้งในที่ใด ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ
ความที่ไต่กรามบังคมทูลพระกรุณาไว้ครั้งหนึ่งแล้วว่าโรงเรียนผู้หญิงนี้ถ้าจะจัดตั้งแถวถนน
ท่าสุริยวงษาเสียกายอยู่อย่างหนึ่ง ที่ถนนนั้นเป็นทางค้าขาย ควรจำทำคึกหรือตลาดให้เข้า
ซึ่งจะเก็บค่าเช่าได้เป็นอันมาก โรงเรียนผู้หญิงนี้ควรที่จะตั้งในที่ใด ๆ ถ้าเป็นที่กว้างและเป็น
ที่เรียบ และอาจจะจัดให้ที่ใดที่สมควรจะสร้างโรงเรียนผู้หญิง ไต่เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า
ที่คึกคึกแห่งหนึ่งหรือจะซื้อที่แถวถนนชาวสารหรือจะซื้อบ้านพระยาพิไชยสงคราม (อ่า)
แห่งใดแห่งหนึ่งนี้ก็สร้าง เป็นโรงเรียนและเปิดไต่ทันในที่รัชฎาภิเศกซึ่ง เป็นสมัยอันสมควร
อยู่อย่างหนึ่ง

ถ้าข้อความเหล่านี้ขอช่วยกระแสนพระราชดำริเป็นการตกลงที่จะตั้งโรงเรียน
ผู้หญิง ก็ไต่กรามบังคมทูลพระกรุณาแล้วไต่เห็นด้วย ว่าไม่มีข้อขัดข้องอันใดอีก เมื่อโรงเรียน
ตั้งขึ้นแล้วเงินที่จะใช้สอยทอไปไต่จกหัวของโรงเรียนเล็กก็คือเงินค่าซ่อมแซมรักษาและ
เบี้ยเลี้ยงพนักงานทั้งนักเรียนและของพระวรวงศ์เธอ พระราชทานในเงินพระคลังข้างที่
ส่วนเงินก่อสร้างและค่านู๋งหมใช้สอยของนักเรียนพระวรวงศ์เธอเวลานั้น ก็เป็นเงินในพระ
วรวงศ์เธอ ส่วนการที่จะจัดตั้งโรงเรียนนี้ให้เรียนร้อยไต่คึกตามพระประสงค์ ถ้าจะทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ารับสนองพระเดชพระคุณโดยส่งมอบในพระองค์
อย่างจัดการโรงเรียนเล็ก ข้าพระพุทธเจ้าก็จะทรงมีความยินดี เต็มใจสนองพระเดช
พระคุณโดยเต็มกำลัง และสติปัญญา และยอมรับประกันความสำเร็จเหมือนเช่นนั้น

นอกจากโรงเรียนผู้หญิงซึ่งกรามบังคมทูลพระกรุณามานี้ การอื่น ๆ ซึ่งจัด
ให้เห็นด้วยเกล้าฯ ว่ายังมีอีกบางอย่าง คือโรงเรียนฝึกหัดการทอผ้าหาคิน ฝึกหัดวิชา

ช่างไม้ ช่างเหล็กเป็นคน ตลอดจนช่างอิฐถือปูน เรียกตามภาษาอังกฤษว่า "อินดีสเทียน สกูล" อย่างนี้จะจัดถึงเป็นโรงเรียนใหญ่โต และจะเป็นประโยชน์เป็นอันมาก ประโยชน์ว่าโดยย่อ จะฝึกหัดให้โดยรู้จักทำมาหากินด้วยความรู้ และมีของกินที่คกอยู่ในมือ จินทุกวันนี้อย่างมาก และโรงเรียนนี้จะคงออกเงินค่าใช้สอยน้อยด้วยอาจจะรับทำการ ทุนทุนได้เสมอแต่เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กชาย

อีกอย่างหนึ่งโรงเรียนช่างฝีมือประเภท คือช่างเขียน ช่างปั้น แลช่างทอง เป็นคน โรงเรียนพวกนี้อาจมีประโยชน์ที่จะให้ฝีมือชายไทยดีขึ้นยิ่งกว่าแก่คนจนกระทั่ง ถึงทำได้เป็นอย่างดีที่สุด ไม่ต้องจ้างชาวต่างประเทศทำการอย่างนั้น โรงเรียนนี้จะคง เปลืองเงินค่าใช้สอยมากกว่าอย่างอื่น ๆ ด้วย จะต้องฝึกหัดเอาความประณีตเป็น ประमाणอย่างเดียว และเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

โรงเรียนผู้หญิง โรงเรียนทำการเลี้ยงชีวิต และโรงเรียนวิชาช่าง 3 อย่างนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ให้จัดคงจะสำเร็จได้

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ขอเกษะ

ที่มา: หจข., เอกสาร ร.5 ศ.2/6 หนังสือกราบบังคมทูลพระวรวงศ์เธอของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, 22 ตุลาคม พ.ศ.2436.

ภาคผนวก ข.

กระทรวงธรรมการ

5 ก.ค. รศ.116

ขอเคาะฝาละอออุลัพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าผู้ที่มีชื่ออยู่ในหนังสือ ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา
ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการทรงพระองค์ทราบดีฝ่าละออง
ธุลีพระบาท

ควยการเล่าเรียนศึกษาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสอง
เป็นหน้าที่จัดการบำรุงนั้น ฝ่ายข้างผู้ชายก็ได้จัดการจัดหาทางที่จะให้การเล่าเรียนศึกษา
ได้แพร่หลายออกไปให้ไพร่ฟ้าชาแผ่นดินได้รับการเล่าเรียนศึกษาตามลำดับชั้น ก็ได้และเห็น
กาลที่จะคลอกไปได้ตามสมัยโดยมีทั้งโรงเรียนชั้นต้น ชั้นกลาง และโรงเรียนพิเศษฝึกหัด
อาจารย์ แลโรงเรียนเซนต์คิกขาร์จุงเป็นต้นขึ้นในเวลานี้ก็เจริญขึ้นได้ตามสมัยในทางที่
เปลืองพระราชทรัพย์เงินแผ่นดินไคยน้อย เกียวนี้ก็ไม่มีโรงเรียนหลวงแต่เพียง 9 โรง
โรงเรียนเซนต์คิกขาร์จุง 40 โรง ที่ยังไม่ไคบารุง 18 โรง มีนักเรียนเล่าเรียนอยู่ถึง
3,099 คน นี้เป็นส่วนศึกษาตามแบบของกรมศึกษาธิการ หังก่อไปนี้จะขยายการเล่าเรียน
ตลอดถึงหัวเมืองควย ท้องอาศัยครู อาจารย์ที่ฝึกหัดครูแบบแผนของกรมศึกษาธิการซึ่งจะได้
ออกจากโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เป็นต้น ก็เป็นที่แลเห็นได้ว่าการนั้นคงจะเจริญขึ้นโดยลำดับ

แก่การเล่าเรียนศึกษาส่วนสตรีเพศนั้น เป็นอันชักข้อในสิ่งสำคัญที่หาครูที่จะสอน
ไม่ได้ ส่วนโรงเรียนสตรีสุนันทาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นเป็นโรงเรียน
ของสมเด็จพระนางเจ้าเจาของนามโรงเรียน ในส่วนราชการไคให้แก่ครูฝรั่งสามคน
เท่านั้น เหมือนเป็นทานสถานของเอกชน แลได้รับความบำรุงในราชการไม่ใช่โรงเรียน
หลวงที่เกียวนั้น การเล่าเรียนก็มีแก่บุตรหลายของผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นโรงเรียนชั้นตุ๊ก
ถึงว่าโรงเรียนนี้เจริญอยู่และเจริญต่อไป ความมุ่งหมายที่จะไคนักเรียนซึ่งได้รับการศึกษา
ก็แล้ว หมายถึงให้เป็นครูอาจารย์ในการเล่าเรียนศึกษาของสตรีเพศเข้ามาแพร่หลายออกไป
ไพร่ฟ้าชาแผ่นดินที่เป็นหญิงชั้นกลางชั้นต่ำจะได้รับการศึกษามากขึ้นนั้น ก็เป็นอันที่คาคหมาย
ไม่ได้ ส่วนโรงเรียนต่างประเทศที่สอนสตรีมีอยู่ 2 โรง ก็เป็นการเกี่ยวกับคฤศศาสนา
นักเรียนจะเป็นครูอาจารย์ต่อไปก็ไม่ได้ควยไม่ได้แบบแผนสำหรับที่จะเป็นครู ส่วนคนไทย
ของเราเองที่เป็นครูหนังสือ หรือสอนวิชาอย่างผู้หญิงนั้นก็มิอยู่บ้าง จะจ้างให้เป็นครูสอน

โรงเรียนเข้าแบบแผนก็ไม่มีใครจะรับ เป็นการชักของของเจ้าพนักงานที่จะคิดจัดการ
ลงเป็นแบบแผนอย่างโรงเรียนผู้ชายนั้นไม่ได้ ครั้นไม่คำวิหัจฉการเวลาก็เปลืองไปโดย
ไม่ต้องตามสมัย เพราะการศึกษานั้นเป็นการเข้กำหนดนับเวลาด้วยปี ถ้าถึงคราวต้อง
การจะฝึกหัดเอาเร็วไม่ได้ การที่จะบำรุงอุดหนุนการศึกษาสตรีเพศนี้จะเป็นไปไม่ได้
ก็ด้วยพระบารมีไค้ฝ่าละอองธุลีพระบาทโดยการแสดงพระหฤทัยโปรดเกล้าฯ อยู่ใน
การดูแลเรียนนามากแล้ว แม่ไค้รับพระมหากรุณาธิคุณอุดหนุนในการดูแลเรียนศึกษา
ของสตรีเพศอยู่แล้ว การกึ่งจะดำเนินไปได้ ชาวพระพุทธเจ้าจึงไค้โปรดฯ เห็นด้วย
เกล้าฯ ด้วยพระหฤทัยพร้อมกันว่าจะขอพระมหากรุณาบารมีอุดหนุนในการช่วย
การศึกษาของสตรีเพศที่เป็นไพร่ฟ้าชาแผ่นดินชั้นกลาง ไค้ แต่ถึงกระนั้นก็ควรจะคำนึง
ถึงพอเป็นเคล้าขึ้นอย่าให้เวลาสูญไปเสียเปล่า จึงเห็นด้วยเกล้าด้วยพระหฤทัยพร้อมกัน
ว่าจะขอฝึกหัดอาจารย์ชั้นไว้ก่อนในทางที่ฝึกหัดนี้เพื่อที่จะไม่ให้เปลืองเงินแผ่นดิน
โดยมากจึงเห็นด้วยเกล้าด้วยพระหฤทัยว่าโรงเรียนสตรีสุนันทาลัย ไค้ตั้งขึ้นแล้วและมี
นักเรียนที่เรียนอยู่เป็นชั้น นับวันแคะจะเจริญขึ้นอาจารย์ใหญ่เป็นคนต่างประเทศและชำนาญ
ในการฝึกสอนเพราะไค้ดูแลเรียนมาก ควรจะหาโอกาสประโยชน์ในโรงเรียนสุนันทาลัย
นี้ไค้พอจะเริ่มกล่าเรียนก่อน ส่วนผู้ที่จะเป็นครูอาจารย์ต่อไป ชาวพระพุทธเจ้าจึงไค้โปรด
โปรดฯ กับมีส **Robertson** อาจารย์ใหญ่ว่าจะหานักเรียนมาให้ 6 คน ฝึกหัดเป็นอาจารย์
และไค้ช่วยสอนนักเรียนในชั้นนั้นฝึกหัดไปด้วยกัน มีส **Robertson** ก็รับที่จะฝึกหัดนักเรียน
จะเป็นอาจารย์ในโรงเรียนนี้ต่อไปให้กำหนดในศกนี้ 6 คน ทยอยเพิ่มขึ้นปีละ 3 คน
เป็นอย่างน้อย แคะขอให้เงินค่าใช้ ค่าที่พัก แลค่านักเรียนที่จะฝึกหัดเป็นอาจารย์
นั้นถ้าหนังสือไทยค้แล้วฝึกหัดใน 3 ปี จนเป็นอาจารย์ไค้ ถ้าไม่รู้หนังสือไทยก็ค้ของหัด
ออกไปถึง 4 ปี 5 ปี จึงเห็นด้วยเกล้าด้วยพระหฤทัยว่าไค้จักขึ้นเป็นเมืองแทนที่
ก็ได้ จนเป็นเชื้อสายของการจัดตั้งโรงเรียนสตรีต่อไป โดยที่ฝึกหัดครูอาจารย์จักขึ้นได้
ตามกาลสมัย แคะการอันนี้ที่จะสำเร็จไค้ก็โดยพระมหากรุณาธิคุณบารมีช่วยอุดหนุนบำรุง
อย่างเดี๋ย ชาวพระพุทธเจ้าจึงไค้ในความเห็นกราบบังคมทูลพระกรุณาครั้งนี้

1. ขอรับพระราชทานตั้งผู้ที่เป็นนักเรียนฝึกหัดครูอาจารย์มีอายุระหว่าง
15 - 18 ปี ไม่เลือกชาติตระกูล 6 คน ถ้ารู้หนังสือแล้วจะเป็นการดี แคะนักเรียน
นั้นตัวครู เห็นว่าเป็นผู้ที่มั่นคงอยู่จะฝึกหัดไม่ทันแก่เวลาที่กำหนดไว้แล้วขอพระราชทาน

เปลี่ยนตัวแต่งตั้งให้จำนวนอยู่ 6 คน สุกแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าที่จะพระราชทานใหม่มาอยู่ที่สุนันทาลัยฝึกหัดเป็นอาจารย์ตามกำหนดที่จะเรียนได้ จนครูเห็นว่ามีความรู้พอที่จะเป็นครูเช่นอาจารย์ได้รับประกาศนียบัตร ถ้าเป็นหมู่เป็นคนหลวงก็ขอพระราชทานสัญญาบัตรใหม่ประโยชน์พิเศษที่จะหลุดพ้นจากหมู่คนหลวง

2. นักเรียนฝึกหัดที่จะมาอยู่นี้ได้เบี้ยเลี้ยงและค่าใช้สอย คิดประมาณ 6 เดือน คนละ 20 บาทต่อเดือน โดยขอพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าพระราชทานเพียง 9 เดือน ๆ ละ 120 บาท ซึ่งจะเป็นเงิน 1,080 บาท เมื่อสิ้นปีแล้วเห็นการที่เล่าเรียนฝึกหัดเป็นอาจารย์จะเจริญในกาลต่อไปแล้วจะโปรดให้เกล้าฯ ขอเงินแผ่นดินในงบศึกษา

3. นักเรียนพิเศษที่ได้รับประกาศนียบัตรเป็นครูอาจารย์ได้แล้วจะขอรับราชการเป็นครูสอนหนังสือในโรงเรียนโดยที่เบ็ดเสร็จอยู่ 5 ปี แล้วตามใจจะเป็นครูต่อไปหรือจะออกก็ได้

4. เมื่อนักเรียนฝึกหัดครูอาจารย์ พอจำนวนที่จะจัดตั้งโรงเรียนสตรีได้แพร่หลายแล้ว ขอพระราชทานจัดตั้งขึ้นในพระราชวังในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และทรงบำรุงโรงเรียนนั้นเป็นตัวอย่างขึ้นเพื่อที่จะได้แพร่หลายต่อไปให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่เป็นสตรีมีโอกาสเข้าเล่าเรียนรับผลการศึกษาก่อไป

5. เมื่อการที่ชุกนักเรียนฝึกหัดเป็นครูเป็นอาจารย์นี้เป็นการดีแล้วการต่อไปที่จะขยายให้ใหญ่ขึ้น จะขอพระราชทานจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูของผู้หญิงชั้นต่างหากจัดเป็นส่วนราชการคู่กับโรงเรียนฝึกหัดครูชาย เมื่อได้มีครูมากชั้นแล้วการโรงเรียนก็คงจะแพร่หลายต่อไปตามกาลสมัย

6. การศึกษาในโรงเรียนนั้นไม่เฉพาะแต่เรียนหนังสืออย่างเดียว นักเรียนก็จะต้องเรียนรักษามานะเวธ และทำกับข้าวของกิน ฟอกซัก เย็บ ปักถัก ร้อย แลเป็นพี่เลี้ยง เป็นคนใช้สอยเป็นต้น ตามชั้นชนิกของคนเพราะเห็นควยเกล้าว่าการเล่าเรียนฝึกหัดสตรีได้มีการศึกษาค้นแล้ว เป็นความข้องการตามกาลสมัย เมื่อการหาจะระงับเลิกไปแล้ว สตรีเหล่านั้นจะได้เข้าโรงเรียนที่มีความรู้ ก็จะไต่ทำการหาเลี้ยงชีพตัวเองได้โดยสะดวก การเจริญต่อไปได้แล้วพระมหากรุณาธิคุณก็จะไต่คงอยู่แก่สตรีเพศที่ได้รับการศึกษาโดยลำดับขึ้นไปสืบกาลนาน ซึ่งเมื่อมีครูนักเรียนแล้วก็สามารถขยายโรงเรียนต่อไปได้

จวรมิควรแฉวแถจะโปรก

กิตียากรวรลัษณ

ภาสกรวงษ

1

ที่มา: หจช. เอกสาร ร.5 ศ.1/5 หนังสือรวบรวมมิ่งคมทูลของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์

ภาคผนวก ค.

พระราโชวาท

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

พระราชทานนักเรียนไทยชายหญิง

ที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุเคราะห์

ให้เป็นนักเรียนส่วนพระองค์

ไปศึกษาวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. 2446

เราขอให้โอวาทต่อเจ้าทั้งหลาย ผู้ซึ่งจะได้ไปเล่าเรียนวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่นในครั้งนี้ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจที่จะให้พยายามและตั้งใจเล่าเรียน

ขอให้เต็มใจและตั้งใจอย่างดีที่สุดที่จะอุทิศเล่าเรียนให้ได้อริวิชาความรู้ ซึ่งเจ้าจะทงจากถิ่นฐานทั้งบิดามารดาและวงศ์ตระกูลไปครั้งนี้ เพื่อจะไปหาวิชาให้เป็นประโยชน์ในเวลาต่อไปของเจ้า เพราะฉะนั้นของเจ้าใจว่า ทรัพย์สินสมบัติอันใดซึ่งผู้ใหญ่ปกครองเจ้าทั้งหลายจะหยิบยกให้สักเท่าใด ๆ ก็ไม่เป็นทรัพย์สินประเสริฐเสมอ ทั่ววิชา เพราะทรัพย์สินทั้งหลาย ถ้าจะใช้ให้เสมอไปแล้ว ย่อมมีเวลาเปลืองเวลาหมดไปเป็นแน่ ถ้าวิชาแล้วย่อมรู้กันแน่ ๆ ว่า ไม่มีเวลาเปลืองเวลาหมดไปเป็นแน่ มีแก่จะเฟื่องฟูขึ้นทุกเวลาในเวลาที่ได้ใช้อยู่เสมอ และจะเป็นทรัพย์สินสมบัติอย่างใดของเจ้าที่จะหวังได้แน่ว่าจะเป็นเครื่องเลี้ยงชีพเจ้าได้ตลอดเวลาในชีวิตอายุของเจ้า แก่ของเจ้าใจอีกอย่างหนึ่งว่า ทรัพย์สินสมบัติใด ๆ ซึ่งบิดามารดาหรือผู้ใหญ่ปกครองจะหยิบยกให้ก็ดี เจ้าจะชวนชวายหาได้เองก็ดี ท่องเป็นการที่รู้จักใช้จึงจะมีประโยชน์ต่อตัวเจ้า และการทั้งปวง เพราะฉะนั้นเจ้าจะทงรู้จักประมาณทั้งสิ้น ในสมบัติทั้งปวงซึ่งจะได้ใช้ คือเงินก็ดี วิชาก็ดี ที่จะมีใจกำเริบว่าเรามีทรัพย์สินสมบัติอยู่แล้ว ไม่กลัวเกรงอะไร จะใช้โดยไม่รู้จักประมาณ และคริครองทางใดเสีย ๆ ใหนเสียก่อนแล้ว ก็ไม่ทงสงสัยว่าทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นจะไม่ฉิบหายและเป็นอันกรายต่อตัวเจ้าในเวลาภายหลัง และในการที่เจ้าจะไปเล่าเรียนครั้งนี้ เจ้าทง ไม่กึกทอดอยทงความลำบากและหนักหนอยที่จะไกรับประการใด เพราะข้อลำบากเหล่านั้นจะเป็นสิ่งสอนใจให้เจ้ารู้จักประพฤติกิจและชีวิตทางที่ควรอย่างไร ในเวลาต่อไปข้างหน้าของเจ้าและเป็นการที่จะไกร้างเปลี่ยนกับความรู้ด้วย และถ้าหากว่าเจ้าไปไม่ได้อริวิชาความรู้อันใดมากถึงความตั้งใจของเราแล้ว จะทงมีข้อเสียไกรหลายประการ คือเวลาของเจ้าทั้งหลายเองที่ทงจากถิ่นฐานทั้งที่รัก

ที่มีด้อยทั้งหลายของเจ้าทั้งหลายไปแล้ว ไม่ได้วิชาที่จะกลับมาเปล่า เป็นอันเสียเวลา
 ของเจ้าประการ ๑ จะคงเสียเงินของเราประการ ๑ แล้วข้าจะคงให้เป็นทีเสียใจ
 กอซึ่งได้ปรารภนาทิตักกับเจ้า และหวังจะบำรุงเจ้าให้ไถ่ความสุขตลอดเวลาของเจ้า
 ประการ ๑ และจะเป็นที่อุปถัมภ์และเสียชื่อเสียงของเจ้า ทั้งบิคมารกาและวงศ์ตระกูล
 ของเจ้าด้วยประการ ๑ เพราะฉะนั้นเจ้าจะคงตั้งใจและอุทิศอย่างดีที่สุดที่จะเล่าเรียน
 ได้วิชากลับมาบ้านเราให้จงได้ เพื่อจะไถ่ชื่อเสียงดี และเป็นประโยชน์ทอแก้ว และ
 บิคมารกา ทั้งบ้านเมืองซึ่งเป็นที่เกิดแห่งถนนและชนชาติสยามที่ได้เกิดร่วมชาติกัน และ
 วงศ์ตระกูลซึ่งเป็นถิ่นโคจรแห่งวงศ์ของเจ้าด้วย

ในที่สุดนี้ขออวยชัยให้พรทอเจ้าทั้งปวง ซึ่งจะไถ่ออกไปเล่าเรียนในครั้งนี้
 จงไปเป็นสุขสบาย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและภัยอันตรายทั้งปวง สิ่งใดซึ่งตั้งใจปรารภ
 ออกไปครั้งนี้ จงเป็นผลสำเร็จถึงความประสงค์ทุกประการ ขอจงเจริญอายุ วรรณะ สุข
 พละ ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์มงคลจงมีทอเจ้าทั้งหลายอยู่เสมอทุกประการ
 และทุกเวลา

(พระปรมาภิไธย) เสด็จภาวของศรี

ที่มา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถใน ร.๖ และ ร.๗
 (พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดงานฉลองวันพระราชสมภพครบรอบร้อยปีของสมเด็จพระ
 ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ, มปท., ๑ มกราคม ๒๕๐๗), หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

การแบ่งชั้นวิชาและกำหนดอายุที่ยู่ปกครองควรรีบส่งบุตร เข้าเรียนให้เหมาะแก่ชั้น
หมวดนักเรียนราชนี (หมวดสามัญ)

ชั้นปีที่ 1 มวล	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	6 ขวบ
ชั้นปีที่ 2 มวล	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	7 ขวบ
ชั้นประโยคมูล	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	8 ขวบ
ชั้นปีที่ 1 ประถม	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	9 ขวบ
ชั้นปีที่ 2 ประถม	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	10 ขวบ
ชั้นประโยคประถมพิเศษ	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	11 ขวบ
ชั้นปีที่ 1 มัธยม	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	12 ขวบ
ชั้นปีที่ 2 มัธยม	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	13 ขวบ
ชั้นประโยคมัธยมพิเศษ	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	14 ขวบ

โดยลำดับที่กำหนดไว้ให้เรียนชั้นละปีนี้กำหนดอย่างปานกลางถ้าเป็นเด็กสติ
ปัญญาดีหรือเด็กอายุมาก ควรจะเรียนไ้เร็วกว่าปีละชั้น

หมวดนักเรียนช่าง		
ชั้นปีที่ 1 มวล	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	12 ขวบ
ชั้นปีที่ 2 มวล	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	13 ขวบ
ชั้นประโยคมวล	ควรเข้าเรียนแต่อายุ	14 ขวบ

นักเรียนเหล่านี้จะเรียนแผนหนักในกานการช่าง

ที่มา: กระทรวงธรรมการ, ระเบียบการโรงเรียนราชนีในพระบรมราชูปถัมภ
ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระราชชนนี ศก. 131

ภาคผนวก จ.

กฎหรือข้อบังคับของโรงเรียนราชินี

1. นักเรียนไป - กลับ จะต้องมีมาโรงเรียนเวลาเช้าก่อนสามโมงเช้า และกลับบ้านได้เวลาบ่ายสี่โมง แต่จะกลับบ้านได้เมื่อครูใหญ่อนุญาตเสียก่อนโดยมารับตัวกลับบ้านยื่นส่งใหนายประตูจึงจะยอมให้ออกจากประตูได้ และผู้ที่มารับมาส่งต้องเป็นคนที่พักผ่อนมอบหมายแล้ว หรือนายประตูรู้จักว่าเคยรับส่งอยู่เสมอแล้ว ที่ทำคั้งนี้เพื่อ กันไม่ให้ให้นักเรียนหลีกเลียงไปโดยไม่ให้ครูทราบกอน

ส่วนนักเรียนประจำ ต้องกินอยู่ประจำโรงเรียน เว้นวันเสาร์ (เวลา บ่ายเลิกเรียนแล้ว) นักเรียนจะกลับบ้านก็ได้ แต่จะต้องมีมาโรงเรียนในเวลา เช้า เว้นวันจันทร์กอนเช้าเรียน แต่จะต้องมีมาดาศูใหญ่และแม่บ้านกอน กอนที่จะได้รับ อนุญาตเพิ่มเติมนักเรียนกลางวันจึงจะกลับได้

2. นักเรียนมีธุระจำเป็นที่จะออกจากโรงเรียน เพื่อกลับบ้านนอกจากวันที่ กำหนดให้จะให้ของขออนุญาตจากครูใหญ่ โดยมีหลักฐานสมควร ดาศูใหญ่ไม่อยู่ของขอ กอแม่บ้านหรือผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายปกครอง ถ้าเป็นนักเรียนกลางวันจะมาโรงเรียนไม่ได้ ก็ต้องมีมาดาศูใหญ่เองหรือมีจดหมายลาจากศูใหญ่หรือครูประจำชั้นของคนที่ได้ ถ้าไม่ เช่นนั้นก็ถือว่านักเรียนผู้นั้นขาดโรงเรียนและจะของถูกทำโทษ

3. นักเรียนมาโรงเรียนต้องแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย เสื้อผ้าอย่าให้ เป็ดอนเประระมุขระมอญและอย่างเอาหมากมารับที่โรงเรียนด้วย จะเป็นที่รังเกียจ แก่ผู้ที่รักษาความสะอาด

4. นักเรียนทุกคนจะของรักษาเครื่องเล้าเรียนของคนที่เรียบร้อย และ จะของรักษาสถานที่ทาง ๆ ภายในโรงเรียนให้สะอาด ให้เหมือนกับที่ตนเองรักษามาน และห้องที่อยู่ของตนเองในหังคางม

5. ห้ามนักเรียนใช้กริยาไม่เรียบร้อย หยามคายต่อบุคคลต่าง ๆ และเพิ่น นักเรียนด้วยกัน

6. ห้ามนักเรียนเล่นการพนัน และการเล่นของนักเรียนหังปวงของเล่นเพื่อ ความสนุกสนาน มันเหิง ห้ามเล่นที่เป็นอัครายกอร่างกาย และเป็นเหตุให้แตกความ สามัคคีกันเป็นอันขาด

7. นักเรียนทั้งหลายจะต้องมีความเคารพนบถและเชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของครูด้วยดีและสุภาพ
8. ถ้านักเรียนคนใดจะใช้คนใช้ไปไหน จะต้องให้ผู้ใหญ่ทราบก่อน
9. ห้ามนักเรียนนำจดหมายของใครนอกโรงเรียนเข้ามาหรือในโรงเรียนออกไปข้างนอกโดยมิได้รับอนุญาตจากครูเสียก่อน
10. ตั้งแต่เวลาบ่ายห้าโมง ไปแล้วจนถึงสองโมง เข้าหามักเรียนคนหนึ่งคนใดข้ามสะพานไม่ไปประตูหลังโรงเรียน ให้เดินอยู่ที่ใกล้ครูเวรเสมอ
11. ถ้านักเรียนคนใดฝ่าฝืนไปประพฤติตามข้อบังคับที่กล่าวมาข้างบนนี้ นักเรียนผู้นั้นจะมีความผิดและจะต้องถูกลงโทษตามสมควร

ที่มา: กระทรวงธรรมการ, ระเบียบการโรงเรียนราชินีในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่วนพระองค์
 ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนี สก. 131

ภาคผนวก ข.

รายชื่อนักเรียนแพทย์หญิงครุฑที่สอบไล่ได้ (ปลายศก ร.ศ. 129)

1. พลุ	บุตรี	นายเนียม (เป็นที่ 1 ในจรรยาได้เป็นผู้ช่วยปกครองนักเรียน)
2. สุข	บุตรี	จินพลอย (เป็นที่ 1 ในวิชา)
3. เกิม	บุตรี	ขุนอภัยสมบัติ (ภรรยา นายเวรศรีชั้นแพทย์รับราชการอยู่มณฑล
จันทบุรี)
4. เจียน	บุตรี	ขุนเวชสาครพิทักษ์ (ภรรยา นายร้อยตรีชาวแพทย์รับราชการ
มณฑลพิษณุโลก)
5. ยิ้ม	บุตรี	นายออก
6. ทิ	บุตรี	นายช่าอิน (ภรรยา นายร้อยตรีหงษ์แพทย์รับราชการอยู่ รร.
นายร้อยทหารบก)
7. สารีค	บุตรี	นายจัน
8. ปลั่ง	บุตรี	นายออก
9. หิม	บุตรี	ขุนเสนาศนยวิบาล
10. อรุณ	บุตรี	นายร้อยเอกทองคำ
11. เป็ลอง	บุตรี	นายออก (ภรรยาขุนเวชกิจพิศาลย์แพทย์ใน รร. แพทย์าลัย)
12. นิว	บุตรี	นายแก้ว
13. ถวิล	บุตรี	ขุนเวชสาครพิทักษ์
14. เสก	บุตรี	จางวางชน (ภรรยา นายบุญ พนักงานใน รร. ราชแพทย์าลัย)
15. จำรัส	บุตรี	ขุนพิจารณาพิศุภภัณฑ

ที่มา: หจข, เอกสาร ร6 - 7 ศ 7.2/1 เรื่องโรงเรียนนางพยาบาลและหญิงครุฑ
(10 พ.ค. 2454 - 6 ม.ค. 2474)

รายชื่อบริษัทที่ขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อผู้ประกอบการรายวันในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ลำดับ	เลขที่		ชื่อบริษัท	ธุรกิจ	ตรา	หลักทรัพย์ (S.A.)	หมายเหตุ
	ตราไป	ตราข					
1	1	ม.ป.ค.	บริษัท อุตสาหกรรม...	...	ม.ป.ค.	126 (2450)	
2	2	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	126 (2450)	
3	3	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	126 (2450)	
4	4	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	126 (2450)	
5	5	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	126 (2450)	
6	6	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	126 (2450)	
7	7	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	126 (2450)	
8	8	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	126 (2450)	
9	1	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	127 (2451)	เป็นหลักทรัพย์
10	2	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	127	เป็นหลักทรัพย์
11	3						
12	4	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	129 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
13	5	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	129 (2454)	
14	1	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
15	2	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
16	3	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
17	4	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
18	5	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
19	6	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
20	7	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
21	8	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
22	9	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
23	1	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
24	2	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
25	3	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
26	4	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
27	5	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
28	6	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
29	7	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
30	8	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
31	9	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	
32	10	ม.ร.ว.ค.	ม.ร.ว.ค.	130 (2454)	เป็นหลักทรัพย์
33	11	ม.ป.ค.	ม.ป.ค.	130 (2454)	

หมายเหตุ: กรมการทะเบียนการค้า, บริษัทมหาชน, รายชื่อบริษัทที่ขึ้นทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, หน้า 131

รายชื่อนักเรียนโรงเรียนราชินีที่เรียนจบวิชาแต่ละชั้นประถมศึกษาขึ้นไป ในตอนใหม่ที่ใช้หลักสูตรหลวง

เลขที่		ชื่อนักเรียน	ชื่อบิดา	วิชา	ศกที่ออก	หมายเหตุ
ทั่วไป	เฉพาะปี					
1	1	ม.ล. เฉลิม	หลวงราชครูรักษ	มัธยมปีที่ 6	127(2451)	
2	2	เป็ม	นายนา	ประถมศึกษา	127(2451)	
3	3	สวัสดิ์	พระราชชายสาธก	ประถมศึกษา	127(2451)	
4	1	ม.จ. พรพิมลพรรณ	พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่น นราธิปประพันธ์พงศ์	มัธยมปีที่ 2	128(2452)	รับราชการในพระบรม มหาราชวัง
5	2	ม.จ. อุไรพรรณ	พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวง ประจักษ์ศิลปาคม	มัธยมปีที่ 2	128(2452)	รับราชการในพระบรม มหาราชวัง
6	3	สวัสดิ์	สุนจิตรสารภรณ์	มัธยมปีที่ 2	128(2452)	เป็นครูโรงเรียนเฉลยศักดิ์
7	4	ศรีเฉลิม	พระยามหาอำมาตย์	มัธยมปีที่ 1	128(2452)	
8	5	แสงมณี	พระยามหาอำมาตย์	มัธยมปีที่ 1	128(2452)	
9	6	ธานี	พระเสนีพิทักษ์	ประถมศึกษา	128(2452)	
10	7	ม.จ. พิมพ์ภัทศรธานี	พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่น สวัสดิ์	มัธยมพิเศษ	129(2453)	เป็นครูโรงเรียนราชินี
11	2	เซา	นายปาน	มัธยมพิเศษ	129(2453)	เป็นครูโรงเรียนราชินี
12	3	ม.จ. กิ่งคารา	พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม เทเวธวงษา	มัธยมพิเศษ	129(2453)	เป็นครูโรงเรียนราชินี

ที่มา. กระทรวงธรรมการ, ระเบียบการโรงเรียนราชินีในพระบรมราชูปถัมภ์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนี ศก. 13

ภาคผนวก ข.

เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสักริ
โดย รามจิตติ

ท่านทั้งหลายที่เคยคำนึงถึงหรือไม่ เครื่องหมายสำคัญอย่างหนึ่งแห่ง
ความรุ่งเรือง (สรีวิไลเชษฐ์) คือสภาพแห่งสักริ

ถ้าท่านยังมีไม่เคยคำนึงถึงเองแล้ว ข้าพเจ้าขออัญเชิญให้ท่านอ่านข้อความที่
ข้าพเจ้าเขียนต่อไปนี้ บางทีท่านจะไขข้อความไปประณัยปัญญาของท่านที่มีอยู่แล้วอีกบาง
สักเล็กน้อย ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ เป็นความเห็นที่ข้าพเจ้าได้เคย
ได้ยินผู้อื่นที่มีความรู้จริงเห็นจริง เขากล่าวมาแล้วเป็นครั้งคราว และข้าพเจ้าเองเป็นผู้นำ
มาแสดงต่อท่านอีกโน้มกของข้าพเจ้า เพราะฉะนั้นถ้าแม้ว่าดอยคำสำนวนโวหารในขณะใด
เป็นที่ระคายแก่ท่านผู้อ่านบางคนบ้างแล้ว ข้าพเจ้าก็ขอให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้ตั้งใจที่
นั้นด้วยเถิด

ขอให้ท่านคำนึงถึงเถิด ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงได้กล่าวถึง สภาพแห่งสักริ เป็น
เครื่องหมายอย่าง 1 แห่งความรุ่งเรือง? ถ้าท่านลองรำพึงถึงความรู้เห็นของท่านเอง
หรือความรู้ทางที่ผู้อื่นเขาบอกเล่ามา ก็เชื่อว่าคงจะทรงรู้สึกว่าเป็นจริงตามข้าพเจ้ากล่าว
มาแต่ ๆ ที่เคย

ในขณะมนุษย์ที่ค่าที่สุดในชีวิตชั้นแห่งความรุ่งเรือง เช่นพวกเงาะป่า พวกคนป่า
ในเกาะบอร์เนียวและเกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก และพวกคนป่าในมหาทวีปอาฟริกา
เป็นต้น สภาพของสักริเป็นอย่างไร ควรพิจารณาอยู่ในขณะมนุษย์ที่กล่าวมาแล้วนี้ สักริเป็น
วิญญานทรัพย์สินของมนุษย์ไทยแท้ และผู้ชายประพฤติก่อผู้หญิงเหมือนประพฤติก่อปลู๊สก็ว คือใช้ให้
ทำงานการต่าง ๆ ทุกอย่าง มีทำการเพาะปลูก แยกขน และทำการงานในบานทุกอย่าง
เป็นต้น อีกประการหนึ่งผู้ชายจะทำอะไรก็อยู่หญิงก็ไต่หังสิน ชาติกาย ชายก็ซาค ไม่มีใคร
จะห้ามปรามมิให้ชายลงอาญาแก่หญิงอย่างสำหรับสคามอำเภอใจทุกสถาน สำหรับมนุษย์ชาติคนป่า
เหล่านี้ หมายมีราคามากกว่าผู้หญิง เพราะความคำอธิบายของพวกนั้น ผู้หญิงถึงจะล้มตายหาย
จากไปก็หาใหม่ได้ดมไป แก่หมากี่ ๆ หายาก

เมื่อผู้ชายประพฤติก่อหญิงอย่างแล้วรวมถึงปานนี้ เหตุใดหญิงจึงยอมนิ่งทนอยู่เล่า
ทอมง่าย ๆ ว่า ถ้าไม่ทนก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ในขณะคนป่าหรือในขณะคนที่รุ่งเรืองกว่า มันก็
ยอมจะมีความเป็นอยู่เป็นไปเช่นเดียวกัน คือหังกฎหมาย แบบธรรมเนียม และประเพณีทั้งปวง

ผู้ชายเป็นผู้บัญญัติขึ้นสำหรับความสะดวกของผู้ชายเท่านั้น

ส่วนกฎหมายนั้น ถ้าท่านพิจารณาแล้วคงจะแลเห็นได้โดยง่าย ๆ ว่าในข้อที่
เกี่ยวกับสัตว์ สัตว์ย่อมตกอยู่ในที่เสียเปรียบทุกสถานในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นกัน
สัตว์เสียเปรียบผู้ชายปานใด แม้อันที่มีชนกเรียนกฎหมายยอมจะรู้อยู่แล้วไม่ใช่หรือ ความกฎหมาย
ของประเทศต่าง ๆ โดยมากผู้หญิงที่มีสามีแล้ว ไม่สามารถจะครอบครองสมบัติของตนเอง ได้
กองมอบให้สามีเป็นผู้ปกครองแทน อีกอย่างหนึ่งกฎหมายลักษณะฉ้อฉลและลักษณะหย่าร้างกัน
ผู้ชายก็ทำกฎหมายขึ้นสำหรับความสะดวกของผู้ชายเป็นที่ตั้ง ลองหยิบอุทาหรณ์โดยสังเขปมาก
กันเล่นก็ได้ ความกฎหมายอังกฤษ ในส่วนลักษณะฉ้อฉล หญิงชายมีความเสมอหน้ากันโดยทอง
มีฉ้อฉลเหมือนกันจริงอยู่ แต่ในการที่จะหย่ากันฝ่ายชายก็ได้เปรียบเสียแล้ว เพราะ
ฝ่ายชายอาจจะฟ้องหย่าจากภรรยาเพราะภรรยาคบชู้เท่านั้นพอแล้ว แต่ถ้ายฝ่ายหญิงจะฟ้อง
หย่าจากชาย ต้องแสดงหลักฐานว่าสามีของตนนอกใจมีเมียคนอื่นหนึ่ง ได้ทอดทิ้งขาด
สิ้นนิวาสไปแล้วมีกำหนดทั้งปีหรือว่าสามีโคขมเหงอย่างหาหนอยามเช้า จึงจะฟ้องขึ้น ความ
กฎหมายสยามและประเทศต่าง ๆ ในบรรพกาล กฎหมายอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้ไม่จำกัด
แต่หญิงคบชู้เป็นเหตุให้สามีหย่าร้างได้ อีกทั้งทรัพย์สินทั้งปวงก็ถูกวิธีให้แก่ตัวหมกค้าย

จริงอยู่ในทางเสรีศาสตร์ ชายที่มีเมียหลาย ๆ คนยอมจะไม่เสียหย่าเท่าหญิง
ที่มีตัวหลาย ๆ คน ทั้งถ้าจะว่าไปในทางความสะดวกแก่ครอบครัว การที่ชายมีเมียหลาย ๆ
คนก็ไม่ทำให้เป็นกายยุ่งยากอะไรแก่คณะ เพราะหญิงเป็นบุคคลอนุภรรยาหากและเกิดเป็นลูก
หญิงคนใดก็ยอมจะรู้ได้ง่าย แต่ถ้ายอมให้หญิงคบชู้กว่าหนึ่งคนแล้ว ก็จะไม่รู้ว่าผู้ใดเป็น
บิดาของทารก

ความสะดวกซึ่งตนเองทำให้เกิดบัญญัติกีดกันกรรมห้ามหญิงมิให้ถึงชายหลาย ๆ คน
พร้อม ๆ กัน ซึ่งถ้ามองดูแต่ในทางตรงไปตรงมาแล้วก็จะเห็นแก่ข้อที่ควรเท่านั้น

แต่เป็นธรรมกาของปฤชชน เมื่อแลเห็นว่าเรามีโอกาสที่จะเอาเปรียบผู้อื่นได้ก็ยอม
จะเอาเปรียบ โดยปราศจากความตะขิดตะขวง (ทั้งนั้นชายจึงได้เปรียบหญิงโดยบัญญัติประเทศ
ต่าง ๆ ขึ้นไว้สำหรับพวกฉ้อฉลหญิงไว้ในชายแห่งความหวังกันของชน และกิติคุณกวีก็จริงต่าง ๆ
ซึ่งถ้าจะนึกไปแล้วก็น่าอัศจรรย์ที่สุดที่หญิงสู้ยินยอมความได้ ซ้ำทเจ้าเองเป็นชายก็จริง แต่เมื่อ
ไรซาทเจ้าคำนึงถึงความกษัตริย์ที่หญิงต้องรับจากมือชาย ก็เว้นเสียมิได้เลยที่จะนึกชกเคืองแทน
หญิง ทั้งนึกสรรเสริญว่าเขาร่างก็จริง ๆ ที่มีชั้นคือกถลันได้มาก ทั้งนี้เป็นเพราะน้ำใจของสัตว์

ยอมจะเพิ่มไปค่ายความรักอันลึกซึ้งหาที่เปรียบมิได้ เริ่มแต่รักบิดา มารดา รักพี่น้อง รักสามี รักบุตร และรักหลานเหลนเป็นที่สุด ราคาแห่งความรักของสตรีมีเหลือล้นคณา และผู้ชาย โดยมากมิได้ทักที่ราคาความรักอันนี้เลย เป็นแค่อือเอาเป็นบรรณาการที่ตนควรจะได้รับเป็น ขรรคมกาน้ำนั้น ผู้ชายชอบเที่ยวคุยโอ้อวดถึงความถักทอของบุพการี แต่ไม่เคยหวนคิดบ้างหรือไม่ ว่าผู้หญิงเป็นบุพการีผู้มีคุณมากจนเหลือที่จะหกแพนสนองคุณให้เพียงพอได้ เปล่าทั้งสิ้น ถ้าผู้ชาย รู้จักบุญคุณของผู้หญิงจริง ๆ แล้ว คงจะไม่กกดขี่ผู้หญิงเช่นที่กระทำกันอยู่ ณ บัดนี้

ชายโดยมากเมื่อถูกหักท้าวเป็นผู้กกดขี่ผู้หญิงคงจะทองแดงคอเป็นเอ็นว่า "ไม่จริง" และคงอธิบายต่อไปว่า ความมุ่งหมายปรารถนามีอยู่เป็นที่ตั้งก็อาจจะบำรุงทะนุถนอมหญิงใน ครอบครัวของคุณให้ได้รับความสุข และพิทักษ์รักษาให้พ้นภัยอันตรายนั้นแล

เอาเป็นจริงตามที่ว่า แยกทานได้เคยทรงดูให้รอบคอบบ้างหรือเปล่าว่า การที่ ผู้ชายกระทำเช่นนั้นไม่ควรถือเป็นของอัศจรรย์อะไร? ที่จริงก็เป็นกรณียะของกันเท่านั้น ไม่ใช่หรือ? เช่นการทะนุถนอมเลี้ยงดูนั้น อย่างว่าแต่คนเลี้ยงถึงแม่ปศุสัตว์ที่เลี้ยงไว้เราก็กองหา อาหารให้กินและหาที่ให้อยู่ ถ้ามีจะนั้นเราก็คงจะไม่ไ้ไ้แรงปศุสัตว์นั้น ถึงการพิทักษ์รักษา ก็เช่นเดียวกัน แต่โลกกระบือเรายังคงพิทักษ์รักษาป้องกันมิให้โจรผู้ร้ายลักเอาไป ก็ที่เราให้ หญ้าโลกกระบือและจัดการคอกมันเร้าคอกมัน เพราะเราเห็นกู่แกมันเท่านั้นหรือ? ก็เปล่านั้น

เราเลี้ยงและระวังมันล้มตายหายไปเราเองก็เป็นผู้ขาดประโยชน์ ไม่ใช่หรือ? สำหรับชายชาติที่มีประเพณีมีการยามาก ๆ การทำนุบำรุงและพิทักษ์ทวงแทนเมีย ก็ไม่ผิดอะไรกับชวานาเลี้ยงและทวงแทนโลกกระบือ เพราะฉะนั้น จะมาบุงทวงบุงทวงคุณอะไร กันนักเล่า?

ก็ในเมืองที่มีกฎหมายใหม่มีการยากคนเดิวนั้น ท้าไม่ซ้าทเจ้าจึงไม่ว่าข้างว่าผู้ชาย เลี้ยงผู้หญิงไว้เท่ากันเป็นปศุสัตว์?

เพราะเขาไม่โกประตูกก็ก้อผู้หญิงเช่นปศุสัตว์นั้นสิ / ไม่ก้อง ไปกูไกลถึงเมืองฝรั่ง มั่งคั่งอะไรกอก ขอเชิญคุณๆผู้คิไทยออกไปทามบ้านนอกในเมืองไทยเรานี้เองก็จะได้เห็น กิวอย่างแห่งครอบครัวที่เป็นกู่ตัวกิวเมียกัน และจะได้เห็นไม่ใช่แค่กิวเรือนเดี่ยวสองกิว เรือน จะได้เห็นมาก ๆ ที่เดี่ยว ท่านจะได้เห็นหญิงชายที่เป็นกู่ตัวกิวเมีย เป็นสหายกัน กางคนกางเกรงใจกัน ไม่มีใครกึ่งกันเป็นนายใคร หาการงานช่วยเหลือกันและกัน แยกกัน ท่างานทามที่เหมาะและถนุก เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วทรัพย์สินที่ทามาได้กิวน้ำทักน้ำแรงรวมกัน ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะก้องถือเป็นทรัพย์สินสมบัติรวมกัน เพราะหญิงกับชายเป็นกู่รวม

ทุกขร่วมสุขกันจริง ๆ และมีความเสมอหน้ากันโดยแท้ ทั้งนี้ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าชาวชนบทไทยเรานี้แท้จริงใกล้เคียง "ศิวิไลซ์" มากกว่าคนในกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ ๆ เสียด้วยซ้ำ

บางที่ท่านผู้อ่านจะท้วงว่า ข้าพเจ้าได้กล่าวอยู่หยก ๆ ข้างกันว่า การใ้ผู้หญิงทำงานเป็นประเพณีของคนป่า แล้วเหตุใดจึงกลับมาชมหญิงชาวบ้านนอกที่ทำงาน? ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่าผิดกันมาก หญิงคนป่าที่ทำงานนั้นไม่ไช่ช่วยสามีอย่างเช่นหญิงไทยชาวบ้านนอก หญิงคนป่าถูกบิดาหรือสามีใช้ให้ทำงาน แต่ฝ่ายบิดาหรือสามีเองนอนกินหากความสุขอยู่เท่านั้น พวกผู้ชายคนป่าได้กำหนดหน้าที่ให้แก่ตนเองว่าเป็นผู้ไปเที่ยวหาเนื้อสัตว์มาเป็นอาหารอย่างหนึ่ง กับคอยคอบูป้องกันคณะอย่างหนึ่ง ซึ่งในชั้นต้นก็เป็นกิจการอันสำคัญและต้องกระทำอยู่เป็นเนืองนิตย์ แต่พอ ๆ มาเมื่อคณะนั้นมีความเจริญขึ้นรู้จักเพาะปลูกข้าวสาคูและพืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่กินเป็นอาหารได้แล้ว การไปล่าเนื้อหาปลา ก็ไม่เป็นของจำเป็นต้องกระทำเป็นนิตยนิรันดรเช่นแต่ก่อน และเมื่อมีสินค้าทางประเทขึ้นไปถึงภูมิลำเนาแล้ว อาหารก็พอหาได้สะดวกโดยทางแลกเปลี่ยนกิจธุระแทนก็เป็นพรานที่ขายของกระทำก็เป็นอันลดน้อยลงจนแทบไม่ของทำก็ได้ ส่วนหน้าที่รบพุ่งป้องกันหรือหาประโยชน์ให้แก่คณะนั้นถึงแต่ก่อน ๆ ก็เป็นกิจการที่กระทำเป็นครั้งคราวอยู่แล้ว และพอ ๆ มาเมื่อชนชาติที่รุ่งเรืองแล้วรุกที่กินเข้าไปและแผ่อำนาจกว้างขวางไป ก็จัดการห้ามปรามคณะคนป่าต่าง ๆ มิให้รังควานกันและกัน ทั้งนี้หน้าที่เป็นนิตยนิรันดรก็เสื่อมไปอีกอย่างหนึ่ง พวกผู้ชายชาวคนป่าจึงกลายเป็นมีแต่กิน ๆ นอน ๆ ไม่หาการงานอะไรเป็นแต่คอยหาผู้หญิงไว้เป็นหาสใช้ให้ทำงานเท่านั้น ซึ่งผิดกันกับชาวชนบทของไทยเราเป็นอันมากด้วยประการฉะนี้

การยอมให้หญิงได้มีความเสมอหน้ากับชายเป็นองค์สำคัญอันหนึ่ง แห่งความรุ่งเรืองเป็นแน่แท้ ชนที่มีพยานชัดเจนนอยู่ในประวัติศาสตร์ เช่นในชมพูชนชาติอริยกะ ผู้ที่โคกครอบครองชมพูทวีป (อินเดียน) ในโบราณสมัยและเป็นชนจำพวกหนึ่งซึ่งได้มีความรุ่งเรืองอย่างสูงในโบราณสมัยนั้น นิตยธรรมของเขาได้ประกาศความเสมอหน้าให้แก่สตรีอย่างเต็มที่ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ไตรเพท และพระมานวธรรมศาสตร์ ซึ่งมีบัญญัติไว้ชัดเจกว่า ภรรยามีความเสมอหน้ากับสามีทุกสถานทั้งในการปกครองครอบครัวและสถานและทรัพย์สินสมบัติ อีกทั้งในการทำพิธีบูชาด้วย ถ้าภรรยาได้เข้าพิธีด้วยแล้ว พิธีก็หาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ไม่ แต่ต่อมาชมพูทวีปได้ตกไปอยู่ในอำนาจแห่งชนต่างชาติที่มีภูมิมิธรรม

ทำกว่าชาติอริยกะ มีพวกถือศาสนาอื่น ซึ่ง โคนำเอาประเพณีมีภรรยามากเข้าสู่ชมพูทวีป
จึง ไทมิง เกิดมีประเพณีกษัตริย์กักขังหญิงกันสัตรีขึ้นสนมชมพูทวีปและคงมีมาจนทุกวันนี้

เป็นธรรมเนียมชายที่มีภรรยาanyakยอมจะกองหวงแทนผู้หญิง เพราะกองแบ่ง
ความรักและความเชยชมในระหว่างผู้หญิงหลายคนยอมจะไม่สามารถผูกพันใจของหญิง
ไว้ได้ด้วยความเสนหาอย่างเดียว จึง กองบัญญัติประเพณีกักขังและควบคุมหญิงไว้ด้วย
อำนาจ และเพราะผู้ชายเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย จึงบัญญัติขึ้นเพื่อความสะดวกของตน ความ
ที่ใดกล่าวมาแล้ว กฎหมายและประเพณีทั้งปวงที่บัญญัติขึ้นสำหรับความสะดวกของชาย
ผู้มีเมียมากล้วนเป็นข้อที่ส่ำแกงความเห็นแก่ตัวของผู้ชายจนมิได้หวนคำนึงถึงความลำบาก
ของผู้หญิงที่เกี่ยว ตัวอย่างแห่งประเพณีอันร้ายเหล่านี้จะขอหยิบยกอุทาหรณ์มากล่าวพอเป็น
สังเขป ในประเทศจีนมีประเพณีกักขังผู้หญิงจนรูปไม่เป็นที่มนุษย์หรือสัตว์อะไรในโลก
และเป็นสิ่งซึ่งทำทุกขเวทนาให้แก่หญิงอย่างสาหัส นี้สำหรับอะไร อีกอย่างหนึ่ง ประเพณี
ของหญิงแขกที่กองใช้ผาคลุมหัวและหน้าก็สำหรับกันมิให้ชายภายนอกได้เห็นหน้านั้นเอง
แต่ในเวลาอากาศร้อน ๆ หญิงที่ถูกขังกับในคลุมหน้าเช่นนี้จะมีความอึดอัดปานใด ขอให้
นึกดูเถิด

อีกประการหนึ่งการที่ผู้ชายเป็นผู้สอนกันว่า หญิงที่เข้ากอง ไฟกายคามสามี
เป็นหญิงที่ประเสริฐและจะไคถึงสวรรค์เป็นแน่แท้ ฉะนั้นก็เป็นความคึกของชายที่หวงเมีย
ของตนแม้เมื่อคนไคสิ้นชีวิตไปแล้ว ซึ่งเป็นพยานชัดเจกว่าความเห็นแก่ตัวของชายมีอย่าง
รุนแรงจนถึงแก่มัจจุคติประเพณีขึ้นไว้ให้ชายผู้หญิงไค พระพุทธเจ้าของเราไคทรงแจ้งเห็น
อันตรายแห่งการมณฑปศาสนาไว้ในมือแห่งชายผู้ที่ยังมิไคละละการมณฑปเช่นนี้ จึง ไค
ทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุเป็นผู้เป็นธรรมทายาทมิให้เสกเมณฑป เป็นอันไคทรงกักขังทางที่พระภิกษุ
จะใช้อำนาจแห่งศรัทธาเป็นเครื่องบังคับคนอื่น ๆ ไคประพฤติกตามความพอใจและเห็น
แก่ตัวของชายอย่างหนักบวชศาสนาอื่น ไคทำมาแล้ว

แต่ก็มีความจริงอยู่อย่างหนึ่งซึ่งชาติเจ้าจำจะคองยอมรับ กล่าวคือในการถือ
ประเพณีต่าง ๆ ที่ทำความเดือดร้อนให้แก่หญิงนั้น พวกผู้หญิงเองบางที่ก็เกรงครักยิ่งกว่า
ผู้ชาย และถ้าผู้หญิงคนไหนประพฤติกผิดไปจากประเพณีนั้น ๆ พวกผู้หญิงกันเองมักจะคิเกียณ
และนินทากันยิ่งกว่าผู้ชายด้วยซ้ำ ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุไร ชาติเจ้าจะขออนุญาตกลอง
สันนิษฐานดู

ประการที่ 1 ผู้หญิงยังไม่วางรู้สึกว่าคุณเป็นผู้ที่จำเป็นของอาศัยผู้ชาย เป็นอยู่อุปถัมภ์และอารักขา นี่เป็นความรู้สึกอันฝังอยู่ในใจคอเนื่องมาแต่ประวัติการ เมอรูสึกเช่นนั้นแล้ว จึงใคร่รู้สึกว่าเป็นหน้าที่และความจำเป็นของคนที่จะต้องปฏิบัติให้ ถูกใจชายผู้เลี้ยงตน เหตุฉะนี้จึงยอมมັคกินและคลุมหน้าเพื่อให้ชายพอใจ

ประการที่ 2 ความลำบากต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น เป็นประเพณีที่ได้เคย เห็นประพฤติกินมาหลายชั่วคนแล้ว จนกลายเป็นของที่ไม่นึกจะโต้เถียงที่เคียว และ ไม่มีใครนึกกว่าจะถามที่เคียวว่า เหตุไรจึงยอมมັคกินหรือคลุมหน้า คงรู้สึกอยู่แต่เพียงว่า ใครไม่มັคกินหรือไม่คลุมหน้าก็ผิดมาก ของรนามกันเท่านั้น

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็คงยืนยันว่าประเพณีต่าง ๆ ที่ให้ทุกขเวทนาแก่ผู้หญิง หรือที่ทำความลำบาก หรืออย่างค่าเพียงบังคับให้หญิงของ ไม่สวยยังคงมีอยู่ได้ ก็เพราะ ผู้ชายยังปรารถนาให้คงอยู่สำหรับประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแต่ถึงหญิงชาติอื่น ๆ โดยมากแล้ว บัคนี่จึงคงหันมา กล่าวถึงหญิงไทยเราบ้าง

กล่าวโดยทั่วไป สภาพของหญิงไทยเราก็คว่าสภาพของหญิงชาติอื่น ๆ ใน มหาทวีปเอเชียเป็นอันมากอยู่แล้ว แต่จะนับว่าที่ที่เคียวได้แล้วละหรือ?

ตอบว่ายัง

หญิงไทยเรายังต้องถูกผู้ชายเกียกกินและบังคับข่มขืนต่าง ๆ อยู่มาก แต่ หญิงไทยเองจะรู้สึกหรือไม่นั้น ข้าพเจ้าทราบไม่ได้แน่ เป็นแต่สงสัยว่าในสมัยนี้มีหญิงไทย บ้างคนที่เริ่มรู้สึกขึ้นบ้างแล้ว

ข้าพเจ้าขอขมยอกเอาข้อความที่ควรท้วงบางอย่างมากกล่าวในที่นี้ และจะเริ่ม กว้ยข้อที่ไม่สำคัญก่อน

ในหมู่นี้เห็นหนังสือพิมพ์ต่าง แสดงความเห็นถึงเรื่องหญิงไว้ดมยาว เป็นข้อ โต้ตอบกันเป็นชั้นเชิงมากมาย จึงไม่เป็นความจำเป็นอะไรที่ข้าพเจ้าจะกล่าวในปัญหา อันนี้ให้ยักยาวต่อไปในที่นี้ ข้าพเจ้าจึงขอรวบรัดตัดข้อความสารภาพโดยตรงที่เคียวว่า ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเป็นผู้ที่เห็นควรให้หญิงไทยไว้ดมยาว เพราะประการหนึ่งข้าพเจ้าเห็นมี แก่หญิงเงาะป่าเท่านั้นที่ไว้ดมสั้น แม้แต่หญิงชาวอาฟริกาที่ดมหยิกก็ยัง อุกสาห์จกการมัน ณีให้สูง ตกแก่งควยกอกหนุ่กอกไม้และปักปิ่นและอาภรณ์ต่าง ๆ ประการที่ 2 หญิงไทย

เราก็ได้เคยไฉนมาแต่ก่อนที่จะมาทัศนในเร็ว ๆ นี้เอง หนังสือทุกฉบับที่ข้าพเจ้า
ได้เห็นชาวต่างประเทศทั้งได้เคยไฉนชาวต่างประเทศหลายคนทุกด้วยว่า เป็น
ของน่าประหลาดที่สุดที่หญิงไทยเหตุไรจึงทัศนสันและกล่าวว่ามีหญิงชาวไทยเราหลาย
คนที่เล่าหน้าจะสวยอยู่คนเดียวแต่ทัศนสัน จึงทำให้หน้าเกลียด

ข้าพเจ้าได้เคยไฉนผู้ชายบางคนกล่าวว่าเวลานี้ก็ไม่ได้มีข้อห้ามปรามการ
ไฉนยาวเลย และผู้หญิงไทยก็ไฉนยาวกันมากแล้วไม่ใช่หรือ? ชื่อนี้ก็จริงอยู่ แต่ขอใ
ห่านครองคุณให้ว่าการอนุญาตนั้นเป็นประโยชน์อะไร? ทางว่าข้าพเจ้าจะบอกแก่ท่านว่า
"ข้าพเจ้าอนุญาตละให้ท่านเห็น เขาออกไปในบานข้าพเจ้าเชิญละก็เป็นคนระยำ" เชนนี้
ท่านจะเรียกว่าข้าพเจ้าไฉนอนุญาตอย่างเต็มที่จริง ๆ ละหรือ? การอนุญาตเชนว่า
มานั้นเป็นการอนุญาตเป็นเชิงอยู่ไม่ใช่หรือ? การไฉนยาวที่ว่าอนุญาตนั้น ก็คล้าย ๆ
เชนท่านผู้หญิงซึ่งข้าพเจ้ารู้จักกล่าวว่าเห็นชมน้อยในการให้ผู้หญิงไฉนยาว แก่ส่วน
ภรรยาของท่าน (ซึ่งท่านมีมากกว่า 1 คน) ท่านห้ามมิให้ไฉนเลย หญิงสาวที่ไฉนยาว
อยู่แล้ว พนมสามี่ เขาไม่ทัศนท่านก็ทัศน เขาออกจะหาว่าไม่เรียบร้อย มีสามี่แล้ว
จะทำสวยอยู่อีก ทรงกับมหรองสาวกล่าวว่า "เจ้าก็มีแล้วจะแกงไปให้ใครดู แกงไป
ลือชู้เขาก็ดูอยู่เต็มใจ"

อีกอย่างหนึ่ง การที่หญิงกินหมากหันท้าเป็นของที่ถูกชาวต่างประเทศติเตียน
มาช้านานแล้วและข้าพเจ้าเองก็สารภาพว่า ข้าพเจ้าเองก็ชั่งหญิงหันท้าอย่างที่สุด แต่
ข้าพเจ้าได้เห็นท่านผู้หญิงในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เขียนหนังสือประชดผู้แสดงความเห็น
ในหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่ง ซึ่งแสดงความเห็นเรื่องหญิงไฉนยาว ประชดว่า ให้หญิงไทย
ไฉนยาวเสียเถิด จากุจะไฉนไปหาเมียมาจากมณฑลพายัพ แล้วเลยแนะนำว่า
ให้เลิกกินหมาก อมเมียงแทน ทั้งนี้ ดอยคำเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าเห็นไฉนที่เคียดว่ายังมี
ชายไทยผู้บางคนก็เห็นว่าการทัศนและกินหมากหันท้าเป็นเครื่องแสดงความสุภาพแห่งหญิง

ความเห็นเชนนี้ข้าพเจ้าไฉนหรือไฉนแล้วออกหัวเราะไม่ได้ เพราะผู้แสดงความ
ความเห็นนั้นเหากับโธษณาว่าตนเป็นคนสมองเกา เติมไปด้วยความคิดที่ริคตามแบบของ
ผู้ที่ยังนิยมงมอยู่ในประเพณีเมียงมาก จึงมีความทองการห้ามผู้หญิงมิให้มีความสวยงาม
ที่ธรรมชาติไฉนประสาทำให้ ถ้าบุคคลชนิดนี้ยังอยู่กรวมไฉนหญิงไทยเราก็จะพ้นจากความ
เป็นทาสไม่ไฉนกรามนั้น และเมื่อสภาพของสตรีเป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติ

การที่ยังคงมีชายที่พอใจกับขิมบังคับให้ทอง ไม่สวย ก็ยอมจะเป็นเครื่องแสดงอยู่ว่า
ชาติไทยเรายัง ไม่ได้ก้าวขึ้นสู่ความรุ่งเรืองชั้นสูงกว่าประการฉะนี้ แต่ก็นับว่าเป็นการ
ไม่สู้จะสำคัญนักออก ยังมีข้อสำคัญกว่า

ผู้หญิงไทยเราไม่ได้ถูกบังคับให้กีดกันหรือคลุมหน้าจริงอยู่ แต่ก็ยังต้องกักขม
สันหาหันคำ และยังคงถูกเกลียดกันไม่ให้เข้าสมาคมร่วมกับผู้ชายอย่างบริบูรณ์ เช่นหญิง
ชาติที่รุ่งเรืองชั้นสูงแล้ว จริงอยู่ ในสมัยนี้หญิงไทยได้มีโอกาสเข้าสมาคมกับชายมากขึ้น
แล้ว เช่นในเวลาว่างงานออกงานที่วัดเบญจมบพิตร และงานมีละครทุกเป็นครั้งคราว เป็นต้น
แต่นักก็ยังเป็นไปโดยอาการอันเห็นได้ว่ายังไม่ปลดปล่อยเต็มที่ เพราะยังมีผู้จับปากกีด
นินทาผู้หญิงที่เข้าสมาคมชาย เช่นนั้นอยู่บ้าง

ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินผู้ชายบางคนพูดว่า ถ้าชั้นปลดปล่อยให้ผู้หญิงเป็นอิสระยิ่งกว่า
ที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ละก็ น่ากลัวจะก่อให้เกิดเหตุอันน่าคิดที่ยืนขึ้นเป็นแน่ ชนนี้ข้าพเจ้าก็ไม่ถึง
แต่ขอชี้แจงว่า ถ้าเกิดเหตุอันไม่เป็นที่พึงปรารถนาขึ้น เพราะปลดปล่อยหญิงให้เป็นอิสระก็จะ
เป็นเพราะโทษแห่งประเพณีกักขังหญิงไว้ไม่ให้พบปะชาย หญิงจึงไม่รู้จักชายว่าเป็นมนุษย์
สามัญอย่างเดียวกับตน เห็นชายเป็นคนอัศจรรย์เกินเหตุไปเท่านั้น ถ้าปลดปล่อยให้มีโอกาส
สมาคมกันเสียแล้ว ก็จะวางความกั้นกั้นเห็นชายเป็นทิวอะไรที่ประหลาด

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอถามจริง ๆ สักหน่อยเถิดว่าประเพณีกักขังหญิงความวิสัยของ
ผู้มีเมียมากนั้น เป็นเครื่องป้องกันมิให้ลูกเมียเสียหายได้จริง ๆ ละหรือ? เมียน้อย
ในบ้านของท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ มันลอมเลนชุกกับลูกน้องของท่านบ้างหรือเปล่า? ลูกสาว
ของท่านไม่เคยถูกแม่สอดพาไปถึงชายเสียบ้างหรือ? การบังคับให้หญิงในปกครองของท่าน
กักขมสัน หาหันคำ เป็นเครื่องป้องกันมิให้ประพฤติกเล็ดไหลได้จริง ๆ เทียวหรือ?

เปล่าทั้งนั้น ปรากฏอะไรจะลอมเลนกักขังหาไว้ได้? ไม่มีเลย? มีแกว่งจิต
ของสตรีเองเท่านั้นที่จะทรมาณเห็นยวร้างทั่วไว้ได้ การที่หญิงในปกครองของชายไม่แตก
ชายที่ชายลอมไว้นั้น ชายสำคัญว่าเป็นเพราะความกีดกันของตน หรือเพราะเสน่ห์ของตน
หรืออำนาจของตนฉะนั้นหรือ? นาหัวเราะจริง ๆ ถ้าผู้หญิงเขาไม่ยินยอมปลงใจอยู่ในที่
ลอมนั้นแล้วลอมเขาไว้หาได้ไม

เวลานี้ถึงเวลาแล้วที่ชายไทยเราจะรู้สึกรู้สาถึงภัยของการมีเมียมาก และกักขัง
หญิงไว้อย่างปศุสัตว์นั้น ลวงเลยเสียแล้ว จะคงยึดถือประเพณีอันพันสมัยเช่นนี้ไว้ต่อไป

อีกไม่ได้ การที่จะเปลี่ยนแปลงก็ไม่ยากอะไร เพราะคนไทยชาวชนบทซึ่งมีจำนวนนับด้วย ล้านก็ถือประเพณีเป็นคู่ชีวิตเมียกันอยู่แล้ว มีแค่ชาวกรุงเทพฯ และพวกข้าราชการ ทหาร ตำรวจในเมืองบางคนเท่านั้นที่ยังมีเมียมากอยู่

การที่จะแก้ไขให้สภาพของสตรีดีขึ้น ข้าพเจ้าเห็นว่าต้องแก้ทั้งประเพณีและ กฎหมายแผ่นดิน ถ้ากรรมใดชายยังได้หญิงไปเป็นภรรยาง่าย ๆ และโล่งหรือทิ้งเสียง่าย ๆ อย่างเช่นที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้แล้ว' ยากที่จะหวังได้เห็นหญิงไทยรับความเสมอหน้ากับชายใน ทางประเทศที่รุ่งเรืองแท้จริง ในสมัยนี้การเลี้ยงเมียไว้พร้อม ๆ กัน หลาย ๆ คน เป็น การเปลืองทรัพย์ จึงได้เกิดมีธรรมเนียมเปลี่ยนเมียบ่อย ๆ ก็อยู่กับคนหนึ่งจนเบื่อแล้ว พอจะมีเมียใหม่ก็ไล่คนเก่าเสียโดยหาเหตุเพียงเล็กน้อยหรือแม้ไม่มีเหตุผลเลยก็ได้ สมัย นี้มักใช้ลงแรงความในหนังสือพิมพ์แทนหย่ากันตามแบบเก่า ซึ่งสะดวกก็สำหรับผู้ชาย

การที่ไล่เมียกันง่าย ๆ เช่นนี้ เป็นความเดือดร้อนอันใหญ่ยิ่งแก่ผู้หญิงเพราะ ผู้หญิงที่หย่ากับตัวแล้ว มิใช่ว่าจะเที่ยวหาตัวใหม่ได้ง่าย ๆ อย่างเช่นชายหาเมียใหม่ก็หา มีได้ น่าสงสารจริง ๆ

การที่เป็นเช่นนี้ได้ เป็นของน่าอายที่สุด ชายไทยเราหมกขางอายหน้าคาน เป็นทั้งข้างหนึ่งแรกไปหมกแล้วหรือ จึงไม่ช่วยกันเดือดร้อนแม้จนถึงตัวท่านจะมีได้เป็นผู้ ที่ประพฤติเลวทรามเช่นนั้นเองก็ตาม แต่มีผู้ชายร่วมชาติและที่เป็นขุนนางก็มีมากประพฤติ เลวทรามเช่นนั้น จะไม่ช่วยกันออกปากก็เกียจขำหรือจะนิ่งพินิจสิ่งที่เป็นโลกวิชชะ กลายเป็นประเพณีสำหรับภรรยาที่เราว่าเป็นชาติของคนป่าเถื่อนหรือ ขอให้เข้าใจว่า คนอื่น ๆ เขาศึกษาเราเหมือนกันหมกหน้าหน้า ขอให้ทรงคุณจงดี

ที่มา : หนังสือที่ระลึกงานนิเทศศาสตร์สงเคราะห์ของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย
แห่งประเทศไทย 10 กรกฎาคม 2513, หน้า 3 - 12

ภาคผนวก ๗

รายนามผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรพยาบาลและผดุงครรภ์

(พ.ศ. 2468 - 2475)

1. นางสาวประทุม	เพิ่มชาติ
2. นางสาวกิมไล	ภูพันธ์ (สอบไล่ได้ที่ 1 ทางวิชาผดุงครรภ์และปฏิบัติ แผนการพยาบาล)
3. นางสาวจรัส	บุญเยี่ยมานพ
4. นางสาวยูคี้ม	ชนะวิบูลย์
5. นางสาวสมเกลี้ยง	มังคะศิริ
6. นางสาวศรีสอาด	ณ นคร
7. นางสาวเคลือน	คชาชีวะ
8. นางสาวจรรยา	สุนทรวาทีน
9. นางสาวจำลอง	กฤษณ์มัทก
10. นางสาวพยุง	ภรสมิตร
11. นางสาวประเสริฐ	ฐโท
12. นางสาวประไพ	วิสิศ
13. นางสาวทวี	คุปควินทุ
14. นางสาวสียง	จตุทิศปิ่น
15. นางสาวอนงค์	มันวิบูลย์
16. นางสาวมงคลวงศ์	สุราณี
17. นางสาวสลับ	นครสุก
18. นางสาวเออน	พานิช
19. นางสาวกฤษ	ศิลาจารย์
20. นางสาวสลับ	ทิศลบุญทร
21. นางสาวสียง	หรรทรานนท
22. นางสาวภิญ	บุรณฤกษ์
23. นางสาวสอาด	จุกิวัณ
24. นางสาวประหยัคทิ	เจาทะวิภาค

25. นางสาวจีบ	บุกรานนท์
26. นางสาวเหม	ชากาสงห์
27. นางสาวสำอาง	เจาทะวิภาค
28. นางสาววอ	เหมสุจิ
29. นางสาวใจสมาน	ชธานีเกราะท

ภาคผนวก ญ.

รายชื่อผู้ได้รับประกาศนียบัตรครูสอน พ.ศ. 2473 (แผนกอักษรศาสตร์)

1. นายสุวรรณ	เมือกใจแฉว
2. นายวิเชียร	ทพทินันท์
3. นายประวัติก	ประภินทรานนท์
4. นายเปลื้อง	ฉ นกร
5. นายมัญญิก	สุตสุนันท์
6. นายยชก	ไททิดานนท์
7. นายเคียง	ศิริพันธ์
8. นายสวัสดิ์	บุษปถุษา
9. นายสุรินทร์	สรศิริ
10. นายจำลอง	เอี่ยมโสภาส
11. นายเทือก	กุสุมา
12. มด. คุຍ	ชุนสาย
13. นางสาวฉะฉน	วิโรจน์เพชร
14. นางสาววิภา	ศุภศิริวัฒน์
15. นางสาวอาภรณ์	กรเสนี
16. นางสาวฉะฉน	วิริยะศิริ

รายชื่อผู้ได้รับประกาศนียบัตรครูมัธยม พ.ศ. 2474 (แผนกอักษรศาสตร์)

1. นายจับ	อิงประทีป
2. นายชวน	ฉวีวงศ์
3. นายสนอง	ศุภสมาน
4. นายสวัสดิ์	ภูมิรักษ์
5. นายศักดิ์	โง้วทองฮาก
6. นายณนกุล	มฤคทัต

7. นายอุทิศ	ปัจฉิมาภิรมย์
8. นายอำนาจ	ฉายะบุตร
9. นางสาวอำไพ	อินทรสุทร
10. นางสาวฉลวย	กาญจนาคม

แผนกวิทยาศาสตร์

1. นายศิริ	สุขกิจ
2. นายประวิทย์	อิศรางกูร ณ อยุธยา

ภาคผนวก ๑

หลักสูตรการอาชีวศึกษาในระดับประถมศึกษา (หญิง)

(ให้สอนข้อ 1 กับข้ออื่นอีก 1 ข้อ)

1. วิชาเบ็ดเตล็ด

1. ให้อธิบายการเก็บรักษาเสื่อผ้า ตลอดจนที่นอนหมอนมุ้ง ผ้าปูที่นอน และผ้าห่ม
2. ให้อธิบายการกวาดเรือน ถูเรือน เทกระโถน
3. ให้อธิบายจักเสื่อผ้า เช่น ผ่าพุ่ง เสื่อชั้นนอก เสื่อชั้นในผู้หญิง และผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น
4. ให้อธิบายทำกับข้าวของกินทั้งหลาย ๆ เช่น หุงข้าว คั้นข้าว คั้นผัก แกงส้ม แกงเลียง ทอด ปิ้ง เนื้อและปลา เป็นต้น
5. ให้อธิบายเย็บอย่างง่าย ๆ เช่น ก้น สอย ประชุน เป็นต้น
6. ให้อธิบายปักลูกไม้อย่างง่าย ๆ เช่น ลูกไม้คอเสื้อ เป็นต้น
7. ให้อธิบายจักดอกไม้ทั้งหลาย ๆ เช่น จักดอกไม้ใส่พาน และผูกเป็นช่อ เป็นต้น

2. ช่างเย็บ

1. ให้อธิบายปักกางเกง ๆ เช่น ก้นปล่อยและก้นฉมตะเข็บ
2. ให้อธิบายการสอยกางเกง ๆ เช่น สอยหลบหลังคา สอยขมตะเข็บ และสอยหยิบตะเข็บ
3. ให้อธิบายปักกางเกง ๆ เช่น ถักวงค้อม ถักลูกค้อมควายผ้า และกาย
4. ให้อธิบายการทำริมผ้า เช่น เล็ม ก้นฉีกแค สอยฉีกแค เข็มปากกบและชลิบ
5. ให้อธิบายการช้อนผ้า เช่น ประ กาม กอสาวย เข็มขับ และเข็มดำ
6. ให้อธิบายการชุน เช่น ชุนผ้าซอกปากกาง หรือเป็นรูปอย่างถูกไฟ
7. ให้อธิบายการทำสิ่งนี้ด้วยตนเอง เช่น ผ้าเช็ดหน้า เสื่อชั้นในผู้หญิงและเสื่อเท็ก

3. ช่างปัก

หัดให้ปักกายและไหมตามตัวอย่างลายเล็ก ๆ ขนาดตารางฟุต บักลงบนผ้ารูปต่าง ๆ เช่น มุมผ้าเช็ดหน้า มุมผ้าปูโต๊ะ มุมผ้าห่ม หน้าหมอน เป็นต้น เพื่อเป็นทางสำหรับจะไ้เรียนต่อไปในชั้นสูง หรือไปเรียนโดยลำพังตนเอง

เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วให้สอนตามลำดับง่ายและยากดังต่อไปนี้

1. หักปักเส้นหรือกาน
2. หักปักใบไม้ริมเกลี้ยง ๆ สีเดียว
3. หักปักใบไม้ริมเกลี้ยงเป็นซอสี่เดียว
4. หักปักใบไม้ซอริมปักริมเว้า ใ้ใหม่แต่กิ่งและใบสีเดียว
5. หักปักอย่างซอซน แต่ให้มีกอกบาง
6. หักปักอย่างซอ 5 แต่ให้มีใบและคอกให้มีสลัสน้าง
7. หักปักลายเครือเดาไม้ที่มีใบมีกอกและผล สอดสีให้ดูความแบบแต่ไม่
ในลายละเอียด หรือสอดสีซับซ้อนมากนัก
8. หักปักลายระหนกง่าย ๆ ลายกะจิ้ง ลายกานชก และลายอื่น ๆ
ที่ไม่ยากกว่านี้ สอดสีให้ดูของความแบบแต่อย่าให้ลายละเอียด และ
สอดสีซับซ้อนมากนัก

4. ซอกอกไม้สด

สอนให้แก่ง่าย ๆ ทอควรแก่เวลาเรียน และอายุของเด็กที่จะทำได้ แก่ซอ
สำคัญของปักหักให้รู้จักความสวยงาม และมีไหวพริบ ให้สอนตามลำดับง่ายและ
ยากดังต่อไปนี้

1. หักเก็บกาน หักซอกอกไม้ และใบไม้
2. รอยคางราย 4 กาน 4 กอก
3. ซอนคอกไม้
4. บุกรซอกอกไม้เสียบกระเป่า และบุลสวน
5. รอยทวงมัลลย์ (สามลูก)
6. เย็บแบบคอกไม้
7. รอยลุมะ
8. รอยทวงมัลลย์เป็ย
9. ห่าทวงมัลลย์วางศท
10. จักคอกไม้บนภาชนะต่าง ๆ
11. รอยคอกไม้คลุมไทร และทวงมะโหค
12. ประทับคอกไม้ให้เหมาะแก่วัตถุ

5. การดัก

ใหม่ความรู้การดักเบื้องต้นอย่างง่าย ๆ พอเป็นทางสำหรับจะเรียนต่อไปใน
ขั้นสูง หรือเมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ถ้าต้องการของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่พอ
จะดักได้ก็จะทำขึ้นใช้เอง ให้สอนตามลำดับง่ายและยากดังต่อไปนี้

1. ให้รู้จักใช้เครื่องมือแค้เข็มโกเชอย่างเคียว
2. ให้หัดดักลูกโซ
3. ให้หัดดักคอเสื้ออย่างง่าย ๆ เช่น ลายกางปลา ลายไม้ปัก เป็นต้น
4. ให้หัดดักคอเสื้อชนิด ลายเคเคียว ลายเคคู
5. ให้ดักเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น บ้างลูกไม้ที่ทำมาแทนอกสำหรับติดเสื้อ
6. ให้หัดดักเป็นดอก ๆ เช่น ดอกลาควอน ดอกกุหลาบ ดอกกระจาย เป็นต้น
7. ให้รู้จักดักตามลายในแบบที่ไม่สู้ยากนัก และให้รู้จักพลิกแพลงดักเป็นลาย
อย่างอื่น ๆ ได้ด้วย
8. การดักทั้งแค้ข้อ 2 ถึงข้อ 7 ให้ดักด้วยไหม และกาย
9. ให้หัดดักเป็นสิ่งของอย่างง่าย ๆ ด้วยไหมพรม เช่น ที่รองบาตร
ที่รองถ้วยแก้ว เป็นต้น
10. ให้หัดดักเป็นสิ่งของด้วยไหมพรม ให้ยากขึ้นกว่าข้อ 8 เช่น หมวก
ถุงเท้า ผ้าพันคอ เป็นต้น

6. แมกร้า

ให้สอนการทำกับข้าวของกินอย่างง่าย ๆ เท่าที่ชนสามัญหาภินกันตามปกติ
ให้สอนตามลำดับง่ายและยากดังนี้

1. ให้รู้จักทำเตาไฟด้วยอิฐ หรือไม้ เข้าใจคิดไฟ และรู้จักประหยัด
ถ่านหรือฟืน
2. ให้รู้จักหุงข้าว ต้มข้าว และหุงข้าวมัน
3. ให้รู้จักปิ้ง ทอด ย่าง และนึ่ง เช่น นึ่งปลา นึ่งปลา ทอดเนื้อ
ย่างเนื้อ เป็นต้น
4. ให้รู้จักทำน้ำพริก และหลนต่าง ๆ เช่น น้ำพริกจิ้ม เต้าเจี้ยวหลน
 เป็นต้น
5. ให้รู้จักต้มผักต่าง ๆ เช่น ผักตำลึง ผักกูด หัวปลี เป็นต้น

6. ให้อูจิกแกงต่าง ๆ ไทเซิน แกงเลียง แกงส้ม แกงกมย่ำ แกงเผือก
เป็นต้น
7. ให้อูจิกทำขนม เช่น ขนมกล้วย เชื่อมกล้วย เปี้ยกสาकु บวกชี
แกงบวกผักทอง เป็นต้น
8. ให้อูจิกจักสำรับไทเรียมรอย และรูราคาของในเทศกาลควย

ภาคผนวก ๑
หลักสูตรประถมศึกษา (หญิง) แผนเวลาเรียน 3 ปี

วิชา	รายการที่สอน
<p><u>วิชาสามัญ</u></p> <p>1. จรรยา</p> <p>2. ภาษาไทย</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ใฝ่ความสัตย์ ซอตรง และจริงในงานทั้งปวง 2. มีจิตอาวี เมื่อเผ คึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน 3. มีใจองอาจ กล้าหาญ แทอชนนอม สุภาพ เรียบรอย 4. กตัญญู กตเวที ธุคณิคารมารคา ครู อาจารย์ ษักรีย และผูอนคชอกจนถึงหมุคณะและบานเมือง รักและพยายามสนองคณผูมีคุณคชอกจนคึกชวยทนบำรุงหมุคณะและชาคิบานเมืองให้เจริญ 5. มัธยัสถ คชพอคิ ไม่สุรยสุรยาย ไม่ตระหนัในการใช้จ่าย ธุจักออมจ่ายแทที่ควรและเทาที่ควร ไม่โลภ ธุจักออมในการเสพย 6. เพียร ชยันทำงาน ทำประโยชน์ทดแทนสมบคิของโลกซึ่งตนเองก้องกินและก้องใช้ให้หมคเปลืองไป ทำทนให้เป็นประโยชน์อยู่เสมอไม่ปล่อยให้เวลาผ่านไปโดยไม่ได้ประโยชน์ วัชสอน ควรอาศัยพระทุทศาสนาและพระบรมราชาชาวทปฤคใจเสื่อป่าเป็นเกรองชักรุง <p>ให้อานเขียนใหถูกทองเสมอ จบแบบเรียนเร็วเล่ม 1 หรือประถม ก กา หรือแบบเรียนอื่น ๆ อันเทียบได้เพียงนี้</p> <p>การอานออกเสียงนั้น ให้อานอย่างเนียงทุกแกระวังให้ชัคทั้งอักษรและถอยค้ำใหญ่ทั้งเขาใจใจความที่สำคัญ กับให้อานในใจเพื่อจำเนื้อหาความที่อานนั้นได้ โดยก้องใช้แบบสอนอานแบบง่าย ๆ ที่เหมาะแก่ชั้นนี้ออกไม่ค้ำกว่าชั้นละ 1 เลม แบบสอนอานนั้น ๆ ก้องเลือกจากที่ปราศจากโทษทัวอย่างให้เป็นเรื่องที่จะทำให้เก็กเสีย หรือจะโนมนาวเคไปในทางที่ผิดหรือที่จะชักรุงให้เก็กเบอหนายในการที่จะอานหนังสือ</p> <p>การเขียนนั้นก้องห้คลายมือให้เขียนเรียบไปคั้งแแต่แรก ไม่อานหวัค</p>

วิชา	รายการที่ทดสอบ
	<p>หรือบรรจง ทั้งกองให้สะอาด และไม่ขาดข้อความสำคัญและห้ามเขียนแบบตัวโยไปข้างหน้าหรือการลากหางให้ยาวเกินไป ส่วนตัวสะกดคำนั้น ๗ ให้เขียนใหญ่ถูกต้อง</p> <p>การแกงนั้น ให้สามารถเล่าเรื่องใด ๆ ซึ่งไม่ยากนักควยคำพูด และควยเขียนในชดอยคำใหญ่ถูกต้อง ไซประโยคอย่างง่าย ๆ อย่าให้สับสน เพื่อที่ผู้ฟังจะเข้าใจได้ถูกต้องและชัดเจน</p> <p>3. เลข</p> <p>ก. ทองหลักร้อยทั้ง 12 แม่ หรือมากกว่านั้นให้ขึ้นใจ จำมาตรา บางอย่างที่ต้องใช้อยู่ตามธรรมดา</p> <p>ข. คัดใจหยาบ บวก ลบ คูณ หาร ในใจอย่างง่าย ๆ และสามารถ คอบปากเปล่าได้รวดเร็วควยจำนวนเพียงภายใน 25</p> <p>ค. ทำเลข บวก ลบ คูณ หาร (ยาวและสั้น) ได้โดยเลขจำนวน ไม่นานนัก</p> <p>ง. บวก ลบ คูณ หาร มาตราเงิน และมาตราเมตริกอย่างง่าย ๆ เช่นเกี่ยวกับมาตราวัดและมาตราชั่ง โดยใช้ลูกคิดแทนได้ วิธีสอนก็โดย เป็นโจทย ได้ความถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งสิ้น</p> <p>จ. ทำบัญชีการค้าขายอย่างง่าย ๆ ทำในสัญญาฉบับเงินและสิ่งของ</p>
4. ความรู้ ในเรื่อง เมืองไทย	<p>ก. ให้รู้วิชาภูมิศาสตร์พอเป็นการเปิดหูเปิดตา กับวิชาภูมิศาสตร์ สยามพอเข้าใจพงศาวดารของสยามทั้งใหม่และเก่า</p> <p>ข. ให้รู้พงศาวดารโดยย่อของชนชาติไทยเดิม คือเดิมมาแต่ไท ไทรวมกันเข้าอย่างไรของแข็งขันสู้รบกับใครบ้าง แล้วเปลี่ยนมาโดยลำดับ เวลาจนถึงเป็นหลักฐาน ถึงปรากฏในทุกวันนี้อย่างไร</p> <p>ค. ให้รู้จักวิธีการปกครองบ้านเมืองในเวลานี้โดยสังเขป คือรู้ว่า พระเจ้าแผ่นดินคืออะไร กระทรวงต่าง ๆ มีไว้ทำไม สถานที่ต่าง ๆ เช่น ทหาร โรงเรียน สมหเทศาภิบาล ญวราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คืออะไร และมีหน้าที่อย่างไร เป็นต้น</p> <p>หัวข้อทั้งสามแผนกเหล่านี้ จะทดสอบให้ผู้เรียนเข้าใจและได้ความรู้</p>

วิชา	รายการที่สอน
5. การรักษา	<p>ว่าทำไมประเทศสยามจึงตั้งมั่นเป็นชาติบ้านเมืองที่สำคัญขึ้นได้ และอย่าให้นักเรียนเบื่อหน่าย เพราะจะก่อให้เกิดความจำมากขึ้น</p> <p>ก. ให้อุจจกสิ่งจำเป็นสำหรับเลี้ยงร่างกายได้แก่อาหารที่เราบริโภค อากาศที่ปราศจากมลพิษ และการออกกำลังกายเพื่อรักษาความปกติของร่างกาย และความประพฤติตนแก่ในทางที่เป็นทุนแก่ร่างกายและปราศจากโทษ</p> <p>ข. ให้อุจจกสุขภาพอนามัยแห่งการกินอยู่ตลอดจนเครื่องใช้และบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันตนและหมู่คณะให้ปราศจากความเจ็บไข้</p> <p>ค. ให้อุจจกส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่สำคัญ เป็นที่น่าพอใจ เลือด เนื้อ เป็นที่น่าพอใจอย่างไร เพื่อจะปฏิบัติร่างกายให้ถูกต้อง</p>
6. วาดเขียน	<p>หัดเขียนรูปจากของจริง จะใช้แบบบ้างก็ได้ให้เหมาะแก่ความรู้ของเด็ก และให้ยากขึ้นตามลำดับ</p>
7. วิชาตุ๊ก	<p>ให้เลือกสอนเฉพาะที่สมควรแก่หญิง</p>
8. วิชาชีพ	<p>ให้เลือกวิชาอย่างหนึ่งซึ่งเป็นทางต้นคของหญิง เช่น เย็บปักถักร้อย และการฝีมืออื่น ๆ</p>

อัตราเวลาเรียนชั้นประถมศึกษา (หญิง)

วิชา	อัตราเวลาเรียนชั้นประถมศึกษา (หญิง)		
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
จรรยา	1.00	1.30	1.30
ภาษาไทย	9.30	9.00	8.00
เลข	5.00	5.00	5.00
ความรู้เรื่องเมืองไทย	3.00	3.00	2.00
การรักษากวี	1.30	1.30	2.00
วาทะเขียน	1.15	1.15	2.00
วิชาสามัญ	3.45	3.45	4.30
รวมเวลา	25.00	25.00	25.00

การลดค่าหนังสือ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสิ่งสอน ขั้วรองและคนทรี
วิทยาศาสตร์กับส่วนของวิชาลูกเสือ เช่น หักแถวและกักตมใช้เวลา นอกอัตราเวลาเรียน

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ร.6 ศ. //11 เรื่อง ประมวลศึกษาภาค 2
หลักสูตรสามัญศึกษา 1 พ.ย. 2464

หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ทอทนสำหรับแมงเวเอน 3 ปี

วิชา	รายการที่สอน
1. จรรยา	<p>ความมุ่งหมาย จะให้เป็นการกล่อมเกลาสันดาน อธิยาศัย ใจคอ ปึกหัก ใหสมควรแกทจะมีหน้าที่เป็นแมเรชน และเป็นมารดาทอไป ใหฝึกสอนความสำคัญ 3 อย่างคือ ครอบทน ครอบคน ครอบสมบัติ</p> <p>ครอบทนนั้นคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. รักษาตัวใหค บรสุทศ 2. กิ่งตัวใหค ทอฝึกสอนควยตัวอยางใหเกิดชรรรม ทจจะรู้จักรักษาตัว สงวนตัว รุอายในทควร รุกลาใน ทควร ใจคอหนักแนน อคทน ไมเป็นผูคนเทมงาย หูเบา ปากไว ใจงาย <p>ครอบคนคือ</p> <p>ใหรู้จักผูกใจคนใหรักใคร ผูกใจสามมิกามารกา และผูใหญ ควยความปฏิบัติผูกใจเคเรชญาติ และมีทรควยความเผอแผ ผูกใจบุตรหลานและบรวารควยความพักพุม เลียงคูโดย เทียงชรรรม ประกอมควยความโอบอชมอาวี เมทาการุณา</p> <p>ครอบสมบัติ</p> <p>มีขอสำคัญทจจะทอฝึกสอน 3 อย่างคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หาใหชอบ 2. ใชใหควร 3. เกมใหอยุ <p>การเกมนั้น ทควรใหคโดยลงอกเงย เช่นนาไปฝาก ชนาคารทเป็นหลักฐาน แลวคคอกเมยคคกกว่าเกม ไวเฉย ๆ</p>

วิชา	รายการทดสอบ
<p>2. ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ</p>	<p>ก. <u>ภาษาไทย</u> ให้ความรู้ภาษาไทยเป็นอย่างดี สามารถพูดหรือแต่งหนังสือแสดงความคิดของตนได้อย่างถูกต้อง ตามความนิยมของภาษาหนังสืออย่างสามัญ ให้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจน ในการแสดงความเข้าใจของตนเช่นนี้ จะแสดงแต่ใจความ หรือแสดงอย่างละเอียดถี่ถ้วนก็ได้ นอกจากนี้แล้วยังสอนการแต่งจดหมายทั้งสามัญและส่วนการงานได้ โดยจะกองเขียนให้สะอาดและไม่ผิดหรือตกหล่น</p> <p>ให้ใช้แบบสอนอ่าน เลือกชุดที่เหมาะสมที่เจ้าหน้าที่งานได้ตรวจและอนุญาตแล้ว ไม่น้อยกว่าปีละ 2 เล่ม ให้เป็นหนังสือเรื่องชนิดกวีนิพนธ์ โดยสอนทั้งอ่านในใจและอ่านออกเสียง</p> <p>ข. <u>ภาษาอังกฤษ</u></p> <p>สอนในค่าน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อ่าน 2. เขียนและแปล 3. แต่งและพูด <p>ให้สมควรแก่เวลาที่เรียนในชั้นนี้</p>
<p>3. คำนวณ วิธี</p>	<p>ให้รู้วิธีคูณหารเขียนแฟกเตอร์ มาตราทาง ๆ นอกจากมาตราเวลาให้ใช้มาตราสิบทั้งนั้น คณิตศาสตร์และเศษส่วนอย่างง่าย บัญญัติไตรยางค์ขึ้นเทียบเทียบส่วน และคิกคอกเบี่ยงทาง ๆ ท้าบัญชีการค้าอย่างง่าย ๆ บัญชีงบเดือน บัญชีรายวัน บัญชีรับและส่งสิ่งของกับใบสำคัญเก็บเงิน</p>
<p>4. ภูมิศาสตร์ และพงศาวดาร</p>	<p>ก. <u>ภูมิศาสตร์</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความรู้เรื่องโลก ตามแนวในการสอนอ่านภูมิศาสตร์ เล่ม 1 และ 2 กับภูมิศาสตร์โลก เพียงจุดแผนที่เข้าใจซึ่งประเทศสำคัญ ๆ กับทะเลและมหาสมุทรทาง ๆ ในแผนที่โลกได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ ประเทศไทยเป็นชาติภูมิของชาติใด มีสำคัญอย่างไร เลือกสอนแก่ประเทศสำคัญ ๆ ทั่วโลก

วิชา	รายการที่สอน
	<p>2. รัฐศาสตร์สยามโดยละเอียด จำแนกที่สยามได้ แบ่งมณฑลดู รัฎฐกิจที่ทั้งศาลารัฐบาลประจำมณฑล ทางรถไฟ แม่น้ำลำคลอง ภูเขาที่สำคัญ ฝั่งทะเลและทางไปมาติดต่อกับต่างประเทศ สินค้าสำคัญที่มีในประเทศสยาม สินค้าเข้า สินค้าออก ทางไป มาแห่งสินค้าเหล่านั้น วิธีสอน ให้สอนด้วยความมุ่งหมายที่จะ บำรุงสินค้าในบ้านเมืองเรากวีย</p> <p>3. รัฐศาสตร์ประเทศใกล้เคียงกับพระราชอาณาเขตสยามและ ประเทศที่เกี่ยวข้องของสยาม คือที่เกี่ยวข้องกันทาง กานคาชายเป็นประมาณ และการปกครองประเทศอย่างไร และที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองของชาตินั้นว่าเป็นอย่างไร</p>
	<p>ข. พงศาวดาร</p>
	<p>1. สอนสังเขปพงศาวดารของชาติไทยและวิธีปกครองบ้านเมือง ความแนวในหลักสูตรประถมศึกษาแก้ไขละเอียดยขึ้น</p> <p>2. ในรูเรื่องบ้านเมืองประเทศอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกับประเทศ ที่เรียนแล้วในภูมิศาสตร์และวิธีปกครองของเขาด้วย</p>
<p>5. วิทยาศาสตร์</p>	<p>ให้สอนสุขวิทยาตามแนวที่ได้เรียนมาแล้วในชั้นประถม แก้ให้ขยายโดย ละเอียดยขึ้นให้ได้ใจความดี สอนธรรมชาติวิทยาในเรื่องสัตว์ ต้นไม้ ซาก และอากาศต่าง ๆ เช่น ฝนตก พายุร้อน น้ำกลายเป็นไอ ไอกลายเป็นน้ำ ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สำหรับเป็นปัจจัยให้เกิดการสังเกตุ และความคึกคอกไปในภายหน้ากับสอนสิ่งซึ่งคึกคอกแก่งท่าขึ้นจากธรรมชาติ สำหรับประโยชน์ที่ได้เป็นอาหาร เป็นเครื่องใช้ และเป็นสินค้าโดยวิธีสอน ให้สอนเรียนจากธรรมชาติ และห้ามนักเรียนเรียนจากบทเรียนที่เป็นคู่มือ เพราะจะขาดความคึกและความสังเกตุ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง</p>
<p>6. วาดเขียน</p>	<p>ให้เขียนรูปจากของจริงต่าง ๆ เช่น ไม้ไม้ เป็นต้น หักระบายสีด้วยก็ได้ ใช้เส้นดินสอดำหรือหมึก หรือพู่กันแล้วแต่ถนัด ห้ามฝึกสอนลอกหรือคัดจาก</p>

วิชา	รายการที่สอน
7. การฝีมือ 8. การเรีอน	<p>รูปเขียน เพราะจะขาดความสังเกตจากรูปจริง และภายหลังจะเขียนของจริงไม่ได้</p> <p>ในการสอนวิชานี้ จะต้องถือว่าความสะอาดและความสังเกตเทียบเคียงเป็น</p> <p>ให้เลือกทำสิ่งที่เป็นทางต้นคของหญิง เช่น เย็บ ปัก ถัก ร้อยเป็นต้น</p> <p>ความมุ่งหมาย เพื่อจะให้ได้สามารถในหน้าที่แม่บ้าน ตลอดจนการปฏิบัติและการเลี้ยงเด็กไทย</p> <p>ก. การจักทกแกงและการรักษา จะสนใจความสำคัญ 3 อย่างคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การจักให้เรียบร้อย 2. การแกงให้คงงาม 3. การรักษาให้อาหาร <p>ในพัสดุต่าง ๆ นับตั้งแต่เครื่องใช้ เครื่องเรือน เครื่องครัว ฯลฯ โดยที่การจักนั้นหมายถึงว่าอย่าปล่อยให้สกปรก หรือเมื่อเห็นอะไรที่ทิ้งเกะกะหรือกลืนเกลื่อนให้รู้จักกำจัด และจัดทำและเก็บสิ่งของไว้ให้เป็นที่การแกงนั้นหมายความว่า จักอย่างไรจึงจำเป็นอย่างใด อย่างงามทั้งแกจักบ้าน จักห้อง ตลอดจนจักภาชนะ จักดอกไม้ เป็นต้น</p> <p>การรักษาหมายถึงว่า อะไรที่มีอยู่แล้ว ก็ให้รู้จักถนอมใช้ให้ถูกกาลเทศะอย่าเอาของดีไปใช้ในที่เลว เอาของเลวไปใช้ในทางที่ดี ที่ไม่ควรหมกเป็ลองอย่าให้หมกเป็ลอง ที่เกาชาวกุ๊กกับชอม ถ้าเประอะเป็ลนทองซัคสีแล้วลาซัคฟอก พับรีก เป็นต้น</p> <p>ข. การปฐมพยาบาล</p> <p>ให้รู้จักหลักของการพยาบาล ใช้ และการฝึกพุ่มอุมชูเลี้ยงรักษาเด็กและการปฏิบัติที่อยู่ใหญ่</p> <p>วิธีสอน ท่อง เชอควยธรรม สุขวิทยา การสุขาภิบาล และวิชารักษาไข้เจ็บ บ้างเล็กน้อย การพยาบาล ท่องหนคอคความเหนอย ท่องรู้จักเวลา (คือทำ</p>

วิชา	รายการที่สอน
	<p>ให้ทันเวลา) รัฐบาลไม่ให้ชื่อยาผิดควยเดินเลอ หรือนอกคำสั่งของหมอ รัฐบาลเร่งเรื่องการติดตอของโรค</p> <p>ค. การทำเซาของกิน</p> <p>ให้ทำกับชาวและของกินสำหรับเวลาปกติเป็นรู้จักการฉนฉนไม่ให้เปลือง ไม่ให้สากเสียเทเสีย</p>

อัตราเวลาเรียนชั้นมัธยมศึกษา (หญิง) กอนกน

วิชา	จำนวนชั่วโมงที่ควรเรียนในรอบปีคาหนด		
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
จรรยา	1.00	1.30	1.30
ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	11.00	10.30	10.00
คำนวณ วิธี	4.00	4.00	4.00
ภูมิศาสตร์กับทศาวการ	2.15	2.15	2.00
วิทยาศาสตร์	1.30	1.30	2.00
วาคเขียน	2.00	2.00	2.00
การฝีมือ	3.45	3.45	4.00
การเรยน	1.00	1.00	1.00
รวม	26.30	26.30	26.30

ค่าสวกนนักการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสังสน และส่วนของวิชาลูกเสือ
เซนหักแถว และคักคนใช้เวลาอนอกอัตรา

สำหรับเวลาสนภาษาอังกฤษนั้นจะใหม่มากนอยเทาใด สุกแท้แถความทองการ
หรือจะไมสนเลยก็ได้ ฉาจะสนภาษาทางประเทศ หรือภาษาอน ๆ แถนภาษาอังกฤษก็ได้
แถทองได้รับอนุญาตจากกระทรวงศีกษาธิการอน ภาษาทางประเทศที่จะสนนั้นจะทองมี
ความยากายเทียบภาษาอังกฤษ โดย กระทรวงศีกษาธิการ จะทรวจและคูลหลักสุทร
และคารางสนเป็นราย ๆ ไป

ที่มา หอจกหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ร.6 ศ. 1/24 รายงานกระทรวงศีกษาธิการ
ฉบับที่ 15 พ.ศ. 2465

หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) กอนปลายแบ่งเรียน 3 ปี

วิชา	รายการที่ของสอน
1. จรรยา	<p>เหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง (คอนทน) แต่ให้ละเอียดและให้ใกล้ความเป็นจริงมากขึ้น การครองตน รักษาตนใหม่วิสุทธิ และการปลุกนึ้ให้ไปจริงตามความรู้ และจะทองเอาใจใส่ให้มากยิ่งขึ้น</p>
2. ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	<p>ก. ภาษาไทย ให้รู้ภาษาไทยเป็นอย่างดีพอใช้ตามหัวข้อคังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อ่าน ใช้หนังสืออ่านเป็นชค ๗ ไม่น้อยกว่าปีละ 3 เล่ม โดยเป็นหนังสือโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ซึ่งเจ้าพนักงานตรวจของกระทรวงศึกษาธิการได้รับอนุญาตแล้ว ให้รู้ศัพท์และความในหนังสือนั้นตลอด 2. เขียน เขียนตามคำบอกอย่างง่าย โดยจะทอง เขียนเร็วเร็ว และอ่านง่าย 3. แต่งและไวยากรณ เรียงความเรื่องสั้น ๆ ยอความเรื่องซึ่งเนื้อความไม่ซับซ้อนนักแต่งจกหมาย รู้หลักไวยากรณ แยกประโยค แยกคำ ไถ่ถูกทอง เขียนหนังสือไม่นึกไวยากรณ 4. คึก คึกจกหมาย หรือสิ่งอื่น ๆ ซึ่งยากเสมอกันให้เขียนไถ่ทั้งตัวบรรจงและหวักแกมบรรจง และเขียนไถ่ทั้งมีบรรทัด และมีบรรทัดให้เรียบร้อยและงาม พรอมให้ฝึกทุกควย และเวลาสอบไถ่ใหม่การสอบปากเปล่าควย <p>ข. ภาษาอังกฤษ ให้มีความรู้ภาษาอังกฤษทั้งเขียนและพูด</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อ่าน ให้ใช้หนังสืออ่านที่เหมาะสมไม่น้อยกว่าปีละ 2 เล่ม ซึ่งได้รับอนุญาตแล้วจากเจ้าพนักงานตรวจของกระทรวงศึกษาธิการ ให้เข้าใจความที่อ่านและสามารถแหล่งคำยากให้ เป็นคำง่ายในภาษานั้นเอง 2. เขียนและแปล แปลไทยเป็นอังกฤษ และอังกฤษเป็นไทย ยากง่ายแบบหนังสืออ่าน ทั้งปากเปล่าและเขียน และให้เขียนตามคำบอกซึ่งจะยากหรือง่ายเสมอหนังสืออ่าน 3. แต่ง แต่งเรื่องต่าง ๆ หรือแต่งจกหมาย

วิชา	รายการที่ทดสอบ
	<p>4. ทุก ใหม่ความชำนาญที่จะทุก หรือสนทนาในเรื่องต่าง ๆ โดยอย่างชัดเจนและถูกต้องไวยากรณ์ โดยการสอบภาษาอังกฤษนั้นให้พยายามสอควยเรื่อง คือให้ทักอ่านออกเสียงและให้พูดมาก ๆ หรืออีกนัยหนึ่งคือให้สนทนาทูก (คือการฟัง) ใหม่มาก ๆ ทวก อย่าสนแต่ในทางทก (อ่าน) อย่างเดียว และห้ามสนแต่ไวยากรณ์จนมากเกินไป</p> <p>ความจำเป็น</p> <p>ค. <u>ภาษาฝรั่งเศส หรือภาษาเยอรมัน หรือภาษาจีน</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อ่าน 2. เขียนและอ่าน 3. แทงและทูก <p>โดยการสอบให้เหมาะแก่เวลาที่เรียนในวิชานี้</p> <p>3. คำฉวนวิธี</p> <p>ก. เลข เศษสิบและเศษส่วน มาตราสิบ วิธีการแลกเปลี่ยนเงินตรา ทางประเทศกับเงินสยาม เฉลี่ยส่วนร้อย กอกเบี้ยชั้นเดียว กอกเบี้ยสองชั้นอย่างง่าย ก่าไรและซากทุน วิธีประกันอย่างง่าย บัญฉุทไทรยางศ อัคราส่วน สักส่วน กรณศ การบัญชี ยากชั้นความมัชยมทอนทคน</p> <p>ข. <u>เมนุเรชน</u> รูปเส้นตรง รูปกลม รูปลูกบาศศ</p> <p>4. ภูมิศาสศรและทวศาวการ</p> <p>ก. <u>ภูมิศาสศร</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การเกี่ยวของกันทางการค้าขายระหว่างประเทศสยามกับประเทศอื่น ๆ อย่างละเอียด 2. ทวีป ไทรจัททวีปค่อใหม่ให้ละเอียด มากหรือน้อยตามลำดับที่ออกชอกอนหลัง <ol style="list-style-type: none"> 2.1 ทวีปเอเซีย 2.2 ทวีปยุโรป 2.3 ทวีปอื่น ๆ <p>โดยชอนจะทองเอาใจใส่เป็นพิเศษ นั้นก็คือการอ่านแผนทคล่อง</p>

วิชา	รายการที่ทดสอบ
5. วิทยาศาสตร์	<p>จำแนกที่ใดโดยลักษณะภูมิประเทศ ฝั่งทะเล ลม สายน้ำในทะเล ฝน อากาศ การเพาะปลูก อาชีพของชาวเมืองและเรื่องราวที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวกับพลเมืองชาตินั้น ๆ เป็นต้น</p> <p>3. พระอาทิตย์ กับบิวาร กลางวัน กลางคืน น้ำขึ้น น้ำลง น้ำมาก น้ำน้อย ฤดูสุริยุปราคา จันทรุปราคา ลมและกระแสน้ำ - ลองทิจูก แลกทิจูก</p> <p>ข. <u>พงศาวดาร</u></p> <p>1. พงศาวดารสยาม</p> <p>2. พงศาวดารโลก โดยย่อ ๆ เพียงให้รู้ว่าประเทศและชาติ ที่สำคัญอันใดกึ่งตัวขึ้นมีความเจริญแล้วกลับเสื่อมลง หรือคงอยู่อย่างไร ความเจริญของชาติใหม่ ๆ ในตะวันออกสมัยปัจจุบัน และการกระจาย ของความเจริญ และผลของการกระจาย โดยให้สนเรื่องทวีปเอเชีย อย่างละเอียด</p> <p>การสอบพงศาวดารนั้นต้องให้โคประโยชน์ในทางประกอบเหตุผล สังเกตุเทียบเคียงความเป็นไปของบ้านเมืองในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต</p> <p>ก. <u>ศวีระศาสตร์ และสุขวิทยา</u></p> <p>1. อวัยวะต่าง ๆ ประกอบกันอย่างไร และหน้าที่สำคัญ ๆ ของ อวัยวะนั้น ๆ</p> <p>2. กล้ามเนื้อ ทางเดินของโลหิต น้ำเหลือง การหายใจ การ ย่อยอาหาร การเคลื่อนไหว ความรู้สึกต่าง ๆ เป็นต้น</p> <p>3. น้ำกินชนิดต่าง ๆ ที่มาของน้ำเหล่านี้ การเก็บน้ำ ความชื้นซบ ของน้ำในที่ต่าง ๆ น้ำที่ไม่บริสุทธิ์ โทษของน้ำที่ไม่บริสุทธิ์ วิธีทำน้ำให้บริสุทธิ์</p> <p>4. ลม อากาศ และส่วนประกอบ คุณสมบัติ สิ่งโสโครกในอากาศ และโทษของสิ่งโสโครกนั้น ๆ การระบายลม</p> <p>5. อาหาร และประโยชน์ของอาหาร หลักการบริโภคอาหาร โรค</p>

วิชา	รายการที่ทองสอน
	<p>ที่เกิดจากการขาดอาหาร อาหารชนิดต่าง ๆ และเครื่องคัม</p> <p>6. พืชและทำเลที่จะคงปลูกบ้านเรือน การชำระสิ่งโสโครก ในบ้านเรือน</p> <p>7. สุขวิทยาสำหรับร่างกาย ความประพฤติ ความสะอาด การออกกำลังกาย และการพักผ่อน</p> <p>8. โรคติดต่อ และโรคชนิดต่าง ๆ เช่น อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ และการป้องกันโรคเหล่านี้ การแยกคนเจ็บไข้ให้ห่างจากคนดี การ ฆ่าเชื้อโรค</p> <p>9. การช่วยคนที่บาดเจ็บเล็กน้อยในปัจจุบันทันด่วน เช่น บาดแผล ช้ำชอน กระจกหัก ถูไฟไหม้ ถูกยาพิษ ฯลฯ</p> <p>ข. <u>ฟิสิกส์</u></p> <p>1. วิชาที่ศึกษาถึงลักษณะต่าง ๆ คุณสมบัติอย่างสามัญของธาตุวัตถุที่เป็น ก้อน และที่ไม่เป็นก้อน ธาตุวัตถุที่ไม่รู้จักสูญ ศึกษาอย่างละเอียดในเรื่อง ต่าง ๆ เช่น อากาศ ความร้อน หะไรธาตุวัตถุโดยง่าย</p> <p>2. การเปลี่ยนแปลงของธาตุโดยศึกษาจากธาตุแท้และธาตุประกอบ</p> <p>3. ความร้อน เช่นวิธีการกึ่งเทอร์โมมิเตอร์ อยางฟาเรนไฮต์ และเซนเซียส</p> <p>4. โลกเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง รูปของโลก อากาศเคลื่อนไหว ภายในโลก ภูเขาไฟ แผ่นดินไหว พื้นโลกพูนขึ้นและยุบลง</p> <p>5. แม่เหล็กอย่างแท้ และอย่างที่ทำขึ้น โลกเป็นแม่เหล็ก ทิศทาง ๆ และวิธีหาทิศ</p> <p>6. อากาศ โดยศึกษาถึงสภาพความเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น อากาศร้อน อากาศหนาว ความอุ่นและความเย็นของน้ำทะเล และแผ่นดิน ลมทะเล ลมบก กระแสน้ำในมหาสมุทร การที่กระแสน้ำในมหาสมุทรแปร สภาพอากาศให้ร้อนเย็นได้</p>

วิชา	รายการที่ทองสอน
	<p>ค. <u>แปรงทึกอลฟิสิก</u></p>
	<p>ให้อสอนทวยวิธีแปรงทึกอล คอืให้นักเรียนวิกเอง หรือคึคเอง เพื่อเป็นพนฐานของวิชาที่จะสอนทอไปในมัธยมทอนปลาย</p>
6. วิชาวากเขียน	<p>เหมอนกับหลักสูทรมมัธยมหญิงทอนทณ แต่ให้คักแปลงให้เหมาะสมแกช้นเรียน</p>
7. การฝีมือ	<p>เหมอนกับหลักสูทรประถมหญิงแต่ให้ยากช้น</p>
8. การโยน	<p>เหมอนหลักสูทรมมัธยมหญิงทอนทณ แต่ให้เพิ่มวิชาช้นอีกหมวดหนึ่ง</p> <p>การทำสวน ความมุงหมายค็อให้รูประโยชนและความงามของธรรมชาติ และนำมาใช้ในการบารุงและทกแกงขานเรอนเพื่อให้เกิดประโยชน์ และเป็นการประหยัคทรัพย์</p> <p>ให้ฝึกหัดวิธีทำสวน ความแต่เหมาะแก่ทงที่ม้การทำสวนทอไม้และผลไม้และสวนผักเป็นทณ ให้รู้ลักษณะของทณไม้ วิธีปลูก วิธีบารุงการวางแผนสวน วิธีประสมทินการใช้เครื่องมือในการทำสวน โดยททำการสอนจริง ๆ ให้ได้ความรู้เพราะการทำน้นเป็นสำคัญ</p>
9. คักทณ	<p>เหมอนหลักสูทรประถมหญิง</p>

อัตราเวลาเรียนมัธยมศึกษาหญิง ตอนปลาย

วิชา	จำนวนชั่วโมงที่ควรเรียนในรอบสัปดาห์หนึ่ง		
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
จรรยา ภาษาไทยและภาษา อังกฤษ	1.00	1.00	1.00
คำนวณวิธี	3.00	3.00	3.00
ภูมิศาสตร์และ พงศาวดาร	1.30	1.30	1.30
วิทยาศาสตร์	1.00	1.00	1.00
วาดเขียน	2.00	2.00	2.00
การฝีมือ	2.00	2.00	2.00
การเรือน	4.00	4.00	4.00
รวมเวลา	26.30	26.30	26.30

หมายเหตุ สวดค่านมัสการ สรรเสริญอารมย์ ประชุมสั่งสอน ขับร้องและ
กนตรี ถัดมาใช้เวลานอกอัตราเวลาเรียน
เวลาสอนภาษาอังกฤษ จะให้มามากน้อยเท่าไร สุดแต่ความ
ต้องการถ้าจะสอนภาษาต่างประเทศอื่นแทนภาษาอังกฤษก็ได้
แต่ขอให้ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ
การเรียนจะเพิ่มเวลานอกอัตราเรียนก็ได้

ที่มา: หจข, เอกสาร ร.6 ศ. 1/24 รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 15

ประวัติผู้เขียน

นางสาวสุนันทา นิตยจิณต์ สำเร็จปริญญาตรีการศึกษามัธยมศึกษา จาก
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม เมื่อ พ.ศ. 2527 เข้าศึกษาระดับปริญญา
มหาบัณฑิตสาขาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.
2527

